

# Israël en de Joodse Identiteit

---

De groeiende solidariteit onder jongeren voor de  
Joodse natie-staat

Engbers, E.W.

7/31/2014

Universiteit Utrecht



Happy Birthday Israel



StandWithUs





**Universiteit Utrecht**

Utrecht, Juli 2014

Masterthesis Culturele Antropologie

Student: Emma Willemijn Engbers

Studentnummer: 3348806

Studierichting: Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief

Thesisbegeleider: Diederick Raven



## Voorwoord

Voor u ligt een thesis over Israël na aanleiding van een periode van drie maanden in het veld. Antropologisch veldwerk wordt vaak beschreven als een *rite de passage*, waarbij je van student tot antropologische wetenschapper transformeert. Hoewel ik met mijn bacheloronderzoek deze overgang eigenlijk al had doorgemaakt, voelde deze veldwerk periode opnieuw alsof ik met een *rite de passage* een nieuwe wereld in mocht. Daar waar het onderzoek in mijn bachelor nog gezien kon worden als een proef, was dit het echte werk.

Vaak wordt veldwerk door de omgeving gezien als een lange avontuurlijke vakantie en op sommige momenten is dit ook zo. Toch, en ik denk zeker in een conflict gebied, is het veel meer dan dat. Soms is het moeilijk, eenzaam en verdrietig. Niet alleen de periode in het veld kan soms zwaar zijn, de periode van terugkomst is vaak net zo zwaar. Ook deze periode is, ondanks het terugzien van familie en vrienden, soms eenzaam en moeilijk. Want waar ga je beginnen met het ordenen van je gegevens? Wie begrijpt het werkelijk om in een vreemd land een ander leven op te bouwen en dit na drie maanden weer achter te moeten laten? De escalatie van het conflict tussen de Palestina en Israël maakte deze terugkomst periode voor mij persoonlijk nog lastiger moeilijker.

Toch was zowel het doen van mijn onderzoek als het schrijven van mijn thesis een bijzondere, prachtige ervaring die mij als mens, wetenschapper en antropoloog rijker heeft gemaakt. Dit had niet gekund zonder de steun van een heleboel mensen, maar voornamelijk mijn informanten. De gastvrijheid, openheid en soms zelfs vriendschap die ik heb mogen ervaren was heel erg bijzonder! Tamar, Noam, Noa, Shira, Sarah, Uri, Amit, Adna en alle anderen, heel erg bedankt! Daarnaast wil ik alle docenten van de masteropleiding Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief bedanken voor de kennis die ze het afgelopen jaar met mij wilde delen. In het speciaal wil ik hier ook graag mijn begeleider Diederick Raven bedanken voor het geduld en de eindeloze schaatsmetaforen die hij gebruikte om mij dingen duidelijk te maken. Dan rest mij nog mijn ouders te bedanken, niet alleen voor de steun die ze mij gedurende mijn hele studie gegeven hebben en het eindeloze nakijken van mijn stukken op spelfouten, maar vooral ook omdat ze mij verdroegen in de eerste twee weken na mijn terugkomst toen ik niet te genieten was en even niet wist wat ik in Nederland deed.



## **Inhoudsopgave**

Hoofdstuk 1: Inleiding .....	4
1.1 Enorme haat tegen Palestijnen .....	4
1.2 Leeswijzer .....	6
1.3 Context en onderzoekspopulatie .....	7
1.4 Gebruikte methodes en reflectie.....	8
1.5 Voorstellen informanten.....	12
Hoofdstuk 2: Pesach .....	15
2.1 Uitsluiting door insluiting .....	15
2.2 Identitypolitics en Secularisme .....	17
Hoofdstuk 3: Independence day.....	21
3.1 Nationalisme, Cultureel Trauma en Polarisatie.....	21
3.2 Collectieve identiteit en essentialisme .....	25
Hoofdstuk 4: Memorial day .....	29
4.1 Secularisme als nationalisme .....	29
4.2 Voorbij de politiek .....	31
4.3 Polarisatie binnen de Joodse <i>imagined community</i> .....	32
Conclusie.....	35
Literatuurlijst.....	38





## Hoofdstuk 1: Inleiding

### 1.1 Enorme haat tegen Palestijnen

Israël gaat zeker wraak nemen voor de dood van de drie ontvoerde tieners, die afgelopen nacht werden gevonden. Dat zegt correspondent Monique van Hoogstraten in het NOS Radio 1 Journaal.

Volgens Van Hoogstraten heeft de actie van Hamas een "enorme haat tegen Palestijnen losgemaakt, en niet alleen tegen Hamas". "Dat is bijna niet te beschrijven. Ik sprak gisteravond iemand die zei: 'dit zijn geen mensen, dit zijn onmenselijke wezens vermomd als mensen'. (...)

(nos.nl, dinsdag 1 jul 2014, 07:46)

Nog geen maand na mijn terugkomst uit Jeruzalem staat het conflict tussen Israël en Palestina weer in het middelpunt van de belangstelling. Dit begint met het besluit van Fatah en Hamas om na jaren van onrust een eenheidsregering te vormen in Palestina. De reactie van Israël hierop is om plannen te maken voor nieuwe Joodse nederzettingen op de Westelijke Jordaan Oever om zo deze regering onder druk te zetten. Vervolgens worden er drie Joodse tieners uit een nederzetting op de Westelijke Jordaan Oever ontvoerd en vermoord, waarschijnlijk door een zelfstandige lokale cel van Hamas. Mijn tijdlijn op facebook vult zich met berichtgeving van zowel mijn Palestijnse vrienden als Israëliëse vrienden over hoe oneerlijk de situatie voor hen is. De collectieve haat tegen de hele Palestijnse bevolking bereikt een uniek hoogtepunt, terwijl de ontvoering en de moord op de drie tieners, hoe verschrikkelijk ook, waarschijnlijk maar door een klein groepje extremisten gepleegd is. De solidariteit en het eenheidsgevoel voor het Joodse Israël groeit hierdoor tot ongekende hoogte onder de Joodse inwoners van Israël. Dit fenomeen van collectieve haat tegen een andere bevolkingsgroep, de grote solidariteit richting de eigen staat en regering en de blinde vlek voor de uitsluiting die deze regering in Israël momenteel met zich meebrengt heeft mij gedurende mijn hele onderzoek in Jeruzalem verbaasd en soms ook verbijsterd.

De spanningen die de conflicten tussen de Arabische wereld en Israël met zich meebrengt zorgt voor een hoge mate van solidariteit voor de jonge natie-staat Israël door zijn inwoners en een groot bewust zijn van hun 'eigen' identiteit en de identiteit van de 'ander'. Israël is in eerste instantie een modern democratisch westers land, met een grondwet, een democratisch gekozen regering en vrije politieke partijen. Israël is echter daarnaast ook een Joodse staat. Dit is iets wat voor veel Joodse inwoners van Israël heel belangrijk is.

*“It is important that Israel is a Jewish nation, only then the Jewish culture, history and traditions will survive. In the end there will be no place for Jewish people in Diaspora without losing their culture and integrate in the strong globalizing world.” (Uri, 6 april 2014)*

*“I feel Israeli, I am born in Israel and I grew up in Israel. But I also feel Arabic, Muslim and Palestine and these combination of identities is not accepted in Israel. I am not a Jew, and because of that I will never be a full Israeli in their eyes” (Adna, 11 mei 2014)*

Hoewel de Joodse staat voor veel Joden dus juist voor een *sense of belonging* zorgt, brengt dit voor niet-Joodse Israëliërs, zoals Adna juist een gevoel van discriminatie en uitsluiting met zich mee. Ondanks dat Israël in eerste instantie dus een land lijkt te zijn waarin iedere burger gelijke rechten heeft, ligt dit in de werkelijkheid complexer. Zoals Wimmer (2002) beargumenteert in zijn boek *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict* is etnische politiek en uitsluiting niet alleen een bijproduct van de moderne natie-staat, maar ook een onderdeel ervan. De uitsluiting die de natie-staat met zich meebrengt komt voort uit gevoelens van nationalisme. Het Israëlische nationalisme wordt ook wel het zionisme genoemd en staat voor het streven naar een eigen Joodse staat op het grondgebied van het heilige land Israël. Het zionisme heeft zich in de loop der jaren ontwikkeld tot twee substromingen; het Neo-zionisme en het Post-zionisme. Het Neo-zionisme is een etnisch religieuze en nationalistische stroming, die zich meer richt op het belang van de territoriale Joodse staat dan op het belang van universele, liberale principes zoals secularisme. Aan de andere kant is er het Post-zionisme, een stroming die staat voor een meer kosmopolitische en liberale versie van het zionisme waar ook meer ruimte is voor eventuele andere minderheidsgroepen, door middel van bijvoorbeeld secularisme (Kelman 1998 en Ram 2005).

Dit onderzoek beschrijft waarom de Joodse identiteit voor de meeste Israëlische jongeren zo ontzettend belangrijk is en hoe het komt dat veel van de Israëlische jongeren, ondanks hun moderne westerse en democratische gedachtegoed, toch massaal achter hun vaderland blijven staan die volgens internationale mensenrechtenorganisatie op grote schaal discrimineert, uitsluit en bovenal mensenrechten schendt. Dit gebeurt zowel in het conflict met de Palestijnen, als met minderheidsgroepen binnen de Israëlische staat. Van maart tot en met mei 2014 heb ik onder Israëlische jongeren onderzoek gedaan voor mijn master thesis naar de volgende centrale vraagstelling:

## *Hoe kan het dat de solidariteit voor een Joodse Israëlische natie-staat onder Israëlische jongeren zo groot is?*

Met het antwoord op deze vraag hoop ik als wetenschapper een beter inzicht te krijgen in het gedachtegoed van jongeren die opgroeien in een conflict situatie. Hoe beïnvloed dit hun vrije denken en kunnen ze wel echt kritisch naar hun eigen omgeving kijken? Fassin (2005) en Ticktin (2011) beschrijven beide hoe de overheid het morele apolitieke inzet als iets politieks terwijl Ochs (2011) juist beschrijft dat niet moreel, politiekbeleid ingezet wordt als iets apolitieks en moreels. Mijn onderzoek en thesis is een aanvulling op de theorieën van Fassin, Ticktin en Ochs. Nu de spanningen tussen de beide partijen weer oplopen is het extra interessant om te weten hoe de Israëlische jongeren zich ontwikkelen binnen dit conflict. De jeugd is de toekomst en bepaald welke kant Israël en daarmee het conflict en de gehele stabiliteit in het Midden-Oosten opgaat. Hun visie, inzichten en ideeën zijn de ideeën van de toekomstige leiders van het land. Beleidsmedewerkers van zowel buitenlandse overheden als NGO's kunnen hier hopelijk iets van leren om hun beleid op aan te passen.

### **1.2 Leeswijzer**

In de rest van dit hoofdstuk zal ik eerst mijn onderzoekspopulatie en de context toe lichten, vervolgens zal ik mijn gebruikte methodes toelichten en onderbouwen waarom ik sommige keuzes tijdens mijn onderzoek gemaakt heb. Daarnaast zal u in dit hoofdstuk kennis maken met mijn belangrijkste informanten die nog veel terug gaan komen in de rest van dit onderzoek.

Vervolgens zal ik in drie empirische hoofdstukken antwoord proberen te geven op mijn centrale vraagstelling door middel van het plaatsen van mijn gevonden resultaten binnen een theoretisch kader. Mijn onderzoeksperiode in Israël viel te gelijk met een periode van belangrijke feest -en herdenkingsdagen, namelijk Pesach, *Independence day* en *memorial day*. Voor mijn gevoel brachten deze drie grote feestdagen en herdenkingen en de gesprekken daarom heen met mijn informanten en hun familie steeds een nieuw stukje begrip van de situatie en daarom leek het mij niet meer dan passend om de empirische hoofdstukken in te delen aan de hand van deze feestdagen. Hoofdstuk twee; Pesach laat zien hoe Israël als Joodse staat, met Joodse feestdagen en tradities zoals Pesach, minderheden achterstelt. Daarnaast geeft het hoofdstuk de spanning weer tussen het belang van de Joodse identiteit en daarmee het Jodendom voor de jongeren en een gebrek aan secularisme waar veel atheïstische jongeren dagelijks mee worstelt. Hoofdstuk drie; *Independence day* verklaart waarom de Joodse identiteit, een joodse natie-staat en een onafhankelijkheidsfeest zo belangrijk is voor de Israëlische jongeren aan de hand van cultureel trauma en polarisatie. Het laatste empirische hoofdstuk, *memorial day* geeft weer hoe solidariteit en propaganda de jongeren blind maakt voor de

gevolgen van het beleid van de overheid. Daarnaast laat dit hoofdstuk zien hoe dit voor polarisatie binnen de Joods Israëlische gemeenschap zorgt en hoe jongeren die zich niet solidair voelen aan de Israëlische staat buiten de maatschappij worden geplaatst. Na deze drie hoofdstukken zorgt een conclusie voor het antwoord op de centrale vraag. Deze conclusie zal kort samenvatten wat de belangrijkste punten uit het onderzoek zijn en op die manier antwoord geven op de centrale vraag.

### **1.3 Context en onderzoekspopulatie**

Mijn onderzoek heeft plaats gevonden in Israël, een jong land wat 66 jaar geleden na een onafhankelijkheidsoorlog tegen de Engelse gesticht is. Een Joodse staat in het overwegend Arabische Midden-Oosten. De Israëlische bevolking bestaat voor 76% uit Joden, 20% is Arabisch en de overige 4% zijn een mengeling van Christenen en familie leden van Joden die via de speciale terugkeer wet recht hebben om zich bij hun Joodse familie te voegen. De Arabieren zijn echter ook geen homogene etnische groep, de grootste groep Israëlische Arabieren zijn de Palestijnse Arabieren daarnaast zijn er nog Druzen en Bedoeïenen. Vanaf het begin van de oprichting van Israël kent het conflicten, zowel met de Palestijnse inwoners die tot dan toe ook op het Israëlische grondgebied hebben gewoond en er omheen in de Palestijnse gebieden, Gaza en de Westelijke Jordaan oever, als met de omringende Arabische landen. Ik heb gekozen voor Israël omdat hier de spanningen tussen het Westen en de Arabische wereld zich uit in een lokaal conflict.

Het grootste gedeelte van mijn onderzoek heeft plaats gevonden in Jeruzalem, zowel Oost- als West Jeruzalem. Jeruzalem is de hoofdstad van het land, echter wordt dit niet herkend door de internationale gemeenschap. Dit omdat de stad verdeeld is in een Israëlich en een Palestijns deel en dus niet alleen tot Israël behoort. De stad is voor zowel Moslims, Joden en Christenen een heilige stad met heilige plekken. We kunnen Jeruzalem dan ook wel zien als de religieuze hoofdstad van de wereld. In de stad uit zich veel van de spanningen van het conflict. De stad wordt regelmatig getroffen door terroristische aanslagen en in de stad staat dan ook veel in het teken van beveiliging (Ochs 2011). Daarnaast is Jeruzalem overwegend neo-zionistisch (Ram 2005). Dit zorgt ervoor dat Jeruzalem een mooi startpunt was voor mijn onderzoek. Uiteindelijk heb ik ook onderzoek gedaan in steden in de Westelijke Jordanoever en andere steden in Israël waar mijn informanten mij mee naar toe namen.

Mijn onderzoekspopulatie werd gevormd door Israëlische en Palestijnse jongeren en studenten. De leeftijd van mijn informanten lag tussen de negentien en dertig jaar. Dit was op de eerste plaats een praktische overweging. Ik heb geen kennis van het Hebreeuws en Arabisch en wilde niet of zo min mogelijk met tolken werken. Met de jongeren kon ik in het Engels communiceren. Daarnaast vond ik

studenten een interessante groep. Deze jonge mensen zijn de toekomst van de Israëlische naties-staat. Hun visie, inzichten en ideeën zijn de ideeën van de toekomstige elite van het land. De laatste reden waarom jongeren een interessante onderzoeksgroep waren is omdat ze in een leeftijdsfase zitten waarin ze zich politiek definitief gaan vormen. Om dit echter correct weer te geven is het ook belangrijk om te kijken naar de mensen die de studenten in deze vorming beïnvloed hebben. Ik heb dus ook gesprekken gehouden met familieleden van de studenten, om zo mijn gegevens aan te vullen.

#### **1.4 Gebruikte methodes en reflectie**

“To understand a strange society, the anthropologist has traditionally immersed himself in it, learning, as far as possible, to think, see, feel, and sometimes act as a member of its culture and at the same time as a trained anthropologist from another culture. This is the heart of participant observation method – involvement and detachment. Its practice is both an art and a sciences.” (Powdermaker in Robben et al. 2012)

De belangrijkste onderzoeksmethode die ik gebruik heb tijdens mijn kwalitatieve onderzoek in Israël en Palestina was participerende observatie, anders gezegd *being there*. Zoals het citaat hierboven aangeeft is participerende observatie, of *hanging around* een combinatie van de vreemde samenleving bekijken als een insider en als een outsider. Door een insider te worden hoop je te begrijpen wat gedrag en gewoontes betekenen voor de samenleving en als een outsider observeert, ervaart en vergelijkt de onderzoeker de samenleving zoals een insider het nooit zou kunnen (Robben et al. 2012).

Om participerende observatie te kunnen houden moet je echter toegang hebben tot je onderzoeksgroep. Mijn onderzoeksgroep bestond in eerste instantie uit Israëlische studenten en jongeren in Jeruzalem. Al snel bleek echter dat Israël klein genoeg is en het openbaar vervoer goed, waardoor ik mij niet hoefde te beperken tot Jeruzalem. Al in het vliegtuig van Istanbul, waar ik moest overstappen, naar Tel Aviv begon voor mij het netwerken en soms moet het lot je daar een beetje bij helpen. Op deze vlucht zat ik toevallig naast een jong Israëlisch stel uit Rishon die net terug kwamen van een weekje Amsterdam en al snel groeit dit eerste contact uit tot twee trouwe en belangrijke informanten, Noam en Tamar. In Jeruzalem zelf, waar ik deze drie maanden in verschillende appartementen heb gewoond, had ik via facebook en een gezamenlijke kennis bij de start van mijn onderzoek één contact, jullie zullen haar leren kennen als Noa. Via de sneeuwbalmethoden, waarbij je via andere mensen steeds meer nieuwe mensen ontmoet, heb ik steeds meer jongeren leren kennen waarmee ik rond kon hangen en informele gesprekken kon houden. Hierbij pakte het drie keer verhuizen naar andere appartementen met andere huisgenoten uiteindelijk

alleen maar gunstig uit. Via de Palestijnse NGO CDCD, *Center for Democracy and Community Development*, waar ik twee dagen in de week stage ben gaan lopen kreeg ik toegang tot een groep Palestijnse jongeren, een kans die ik niet kon laten lopen. Ondanks dat mensen erg open waren om met mij te spreken en mij graag wilde helpen was het door de segregatie tussen groepen lastig met elke groep in contact te komen. Het heeft bijvoorbeeld heel veel moeite gekost om met Israëliische Arabieren in contact te komen en met Ultraorthodoxe Joden. Beide groepen leven behoorlijk op zich zelf binnen de Israëliische samenleving. Daarnaast mogen ultraorthodoxe mannen vaak niet met vrouwen buiten hun familie praten, ze kijken je zelfs niet aan op straat of in de bus, terwijl de vrouwen vaak geen opleiding hebben en dus geen Engels spreken. Gelukkig kon mijn opgebouwde netwerk mij aan het einde van mijn onderzoek toch nog in contact brengen met deze groepen.

Voor mijn gevoel waren de momenten waarop ik kon participeren en observeren echter spaarzaam en is mijn onderzoek in die zin anders dan het traditionele *hanging around* waarbij je constant bij je onderzoeksgroep bent. Vooral mijn Israëliische informanten studeerden of werkten bijna allemaal veel en daardoor kon ik niet de hele dag bij ze in de buurt zijn. Gelukkig werd ik wel regelmatig uitgenodigd voor bijvoorbeeld Sabbat diners of om samen met de studenten te studeren, daarnaast boden de vele feestjes en tradities genoeg interessante observatie momenten op. Het werk voor de NGO zorgde daarnaast voor veel participerende observatie momenten. Op kantoor werk ik samen met een aantal jongeren en daarnaast kwamen er ook veel mensen langs. Ook de projecten zelf leverden bijzondere observatie momenten op. Zo heb ik onder andere een week lang *non-violent* activisten opgezocht op de Westelijke Jordaans oever en ben ik een weekend met Israëliische en Palestijnse vrouwen opstap geweest die opgeleid werden om politiek actief te worden in hun eigen gemeenschap. Daar kreeg ik de kans om veel informele gesprekken te voeren en contacten te leggen.

Het contact met de Palestijnse jongeren via de NGO zorgde ervoor dat ik multi-sited onderzoek kon doen, zowel naar de Palestijnse jongeren als de Israëliische jongeren. Multi-sited onderzoek is onderzoek dat zich niet beperkt tot een locatie. Dit kan betrekking hebben tot onderzoek op meerdere demografische gebieden, zoals in mijn onderzoek het geval was, of onderzoek dat bijvoorbeeld naar verschillende lagen van structuren kijkt, zoals bijvoorbeeld lokaal en globaal (Marcus 1995). Door onderzoek te doen onder zowel de Palestijnse jongeren in Oost-Jeruzalem en de Westelijke Jordaans Oever en Israëliische jongeren kreeg ik nog beter inzicht in de sociale situatie en het conflict.

Na drie weken besluit ik dat ik met een aantal informanten genoeg een band heb opgebouwd om te beginnen met het houden van interviews naast het netwerken en het doen van participerende observatie. Ik ben begonnen met het houden van semigestructureerde interviews aan de hand van topic lijsten (de Walt & de Walt 2011). Uiteindelijk heb ik zeventwintig semigestructureerde

interviews gehouden waarvan twaalf met Palestijnse jongeren en vijftien met Israëliische jongeren. Aan de hand van thema's gevonden tijdens interviews, participerende observatie en informele gesprekken heb ik met vier van mijn belangrijkste informanten nog een diepte interview gehouden waarbij ik de laatste puzzelstukjes in mijn gegevens kloppend probeerde te maken.

Uiteindelijk hebben de gevonden gegevens mij ertoe gedwongen om in mijn thesis de verhalen van de Palestijnse jongeren weg te laten. Wetenschappelijk was het patroon wat ik vond bij de Israëliische jongeren het interessantst en was ditzelfde patroon, om allerlei redenen, niet terug te vinden bij de Palestijnse jongeren. Het niet opschrijven van de vaak indrukwekkende en heftige verhalen van de Palestijnse jongeren vond ik lastig omdat ik het gevoel had dat ik de Palestijnse jongeren hiermee te kort deed. Toch denk ik dat het doen van multi-sited onderzoek mij uiteindelijk geholpen heeft om mijn gevonden gegevens beter te kunnen begrijpen en interpreteren. Al was het alleen al omdat veel van mijn informanten vroegen naar de antwoorden en mening van 'de ander' en dit vaak weer tot nieuwe discussies en uiteindelijk inzichten leidden.

Iets waar ik soms tegen aanliep in mijn gesprekken en interviews en de gegevens die dit opleverde, is dat mijn informanten graag hun visie en hun zaak in het conflict wilde 'verkopen'. Daardoor had ik soms het idee dat ze niet geheel eerlijk en open waren, en soms hun ideeën "mooier" wilde maken. Ze wisten vaak heel goed wat ik als westerse buitenlander en buitenstaander graag wilde horen. Ik heb geprobeerd hier door heen te komen door extra vragen te stellen die ongeveer hetzelfde bedoelen maar waar ze dan misschien toch andere antwoorden op geven. Daarnaast ging ik patronen herkennen die ik bij verschillende informanten terug hoorde komen. Als laatste heb ik geprobeerd mijn gevonden gegeven te controleren en te verduidelijken tijdens informele gesprekken. Vaak voelen mensen zich dan net iets beter op hun gemak dan tijdens een interview. Dat mijn informanten hun antwoorden soms lieten beïnvloeden door wat ze dachten dat ik als buitenlander wilde horen bleef echter iets om rekening mee te houden, ook tijdens het schrijven van mijn thesis.

De afgelopen jaren is er veel geschreven over de rol van een onderzoeker in het veld. Daar waar in de traditionele antropologie de onderzoeker wel eens waar probeerde zoveel mogelijk een onderdeel te worden van het onderzoeksveld werd er altijd toch een vorm van afstand tussen jouw en je onderzoeksgroep gepredikt. Want als onderzoeker moest je toch een objectieve waarden kunnen geven aan de gegevens. De discussie gaat niet alleen over de rol van onderzoekers maar ook hoe zij zich verhouden tot hun participanten en of deze verhoudingen niet heel scheef zijn. Moeten wij, als onderzoekers niet iets terug doen aan de vaak gemarginaliseerde groepen die we onderzoeken? Zo zijn er nieuwe vormen van antropologisch veldwerk ontstaan, zoals bijvoorbeeld *militant anthropology* en *critical anthropology*. Zoals Sheperd-Hughes (1995) beargumenteert is er altijd een

afweging tussen objectief observeren en iets terug doen voor de gemeenschap die je onderzoekt doormiddel van bijvoorbeeld *militant anthropology*. Ik ben een groot voorstander van vormen van antropologie waarbij de samenwerking tussen de antropoloog en de participant niet eenzijdig is. Ingold (2013) omschrijft dit mooi door aan te geven dat participerende observatie corresponderen is met de participanten. “For participant observation is absolutely not a technique of data collection. Quite to the contrary, it is enshrined in an ontological commitment that renders the very idea of collection unthinkable. This commitment, by no means confined to anthropology, lies in the recognition that we owe our very being to the world we seek to know. In a nutshell, participant observation is a way of knowing.” (Ingold 2013)

Het hangt echter sterk af van het onderwerp en de onderzoeksgroep af hoe dit ingevuld wordt. Voor mijn Israëlische onderzoeksgroep gold dat er geen grote ongelijkheden tussen mij en mijn onderzoeksgroep was. De jongeren in Jeruzalem kwamen uit een goed milieu en kregen net als ik de kans om te studeren. De ongelijkheid die er is zit hem in het conflict waar de studenten mee opgegroeid zijn. Dit beperkt hun fysieke vrijheid, door dreiging van geweld, maar ook hun vrijheid om zich te ontwikkelen tot een onafhankelijk mens. Er is binnen een aantal facetten van de samenleving bijvoorbeeld weinig ruimte om linkse, kosmopolitische ideeën te hebben (Shmueley 2013). Ik wilde echter de mogelijkheid houden om zowel de studenten te spreken die rechtse neo-zionistische ideeën hebben als studenten die linkse post-zionistische ideeën hebben. Daarom heb ik mij hier vaak zoveel mogelijk neutraal over uitgelaten, hoe moeilijk dit soms ook was. Ik vond vaak dat mijn informanten die zo open en eerlijk tegen mij waren ook recht hadden op een open en eerlijk antwoord als ze vroegen naar mijn mening. Toch ben ik hier altijd voorzichtig mee geweest en heb ik mijn antwoord vaak iets gematigder weergegeven. Ook over mijn werk met de ‘ander’ ben ik niet altijd helemaal heerlijk geweest. Soms vertelde ik Israëliërs bijvoorbeeld dat ik werkte voor een Israëlische vredes NGO omdat zei mij anders niet meer zouden vertrouwen.

De verhouding tussen mij en mijn Palestijnse informanten was anders. Naast grotere economische verschillen hebben de Palestijnse jongeren door de bezetting en controle van Israël in Oost-Jeruzalem en de Westelijke Jordaan Oever op dit moment veel meer last van het conflict dan hun Israëlische leeftijdsgenoten en voelde ik vaak ook dat hier meer ongelijkheid zat. Vanwege deze ongelijkheid vond ik het in eerste instantie ook zo moeilijk om mijn Palestijnse verhalen buiten deze thesis te houden. Ook nu moest ik me helaas zoveel mogelijk neutraal houden om niet mijn toegang tot mijn Israëlische informanten te verliezen. Ondanks dat het conflict tussen Israël en Palestina te groot en ingewikkeld is om in mijn eentje op te lossen hoop ik toch, dat ik met mijn werk als stagiair voor de Palestijnse vredes NGO CDCD een kleine bijdragen heb kunnen leveren aan de ongelijke verhoudingen tussen Israël en Palestina.



## 1.5 Voorstellen informanten

Hier zou ik u graag voor willen stellen aan mijn belangrijkste informanten. Met deze personen heb ik in een korte tijd een hele sterke vertrouwensband opgebouwd, naast informatie ben ik ze vooral ook erg dankbaar voor hun tijd, geduld en vaak ook gezelligheid. Het is bijzonder om te zien en mee te maken hoe open sommige mensen staan voor nieuwe, vreemde buitenlandse contacten. De namen van de informanten in mijn gehele thesis zijn voor hun veiligheid van nu en in de toekomst geanonimiseerd. Ik hoop dat deze introductie helpt bij het leven van de rest van mijn thesis.

Noam (23) en zijn vriendin Tamar (20) zijn de eerste Israëliëse mensen die ik ontmoet. Ik zit naast ze in het vliegtuig van Istanbul naar Tel Aviv. Ze zijn dan net een week op vakantie geweest in Amsterdam met zijn tweeën. Hoewel ik eerst baal dat ik naast een stelletje in het vliegtuig zit en het vooroordeel heb dat ze waarschijnlijk de hele vlucht op elkaar gericht zouden zijn, blijkt dat al snel niet waar te zijn. Zodra ik mijn Lonely Planet opensla spreken ze me aan over mijn plannen in Israël en zijn ze direct heel enthousiast over mijn onderzoek. Israëliërs zijn dol op het geven van hun mening, dus dat moest goed komen. De twee uur durende vlucht vloog voorbij en direct merk ik dat er een goede klik is tussen mij en Noam en Tamar. Helaas wonen ze niet in Jeruzalem, maar toch blijf ik gedurende mijn onderzoek veel met ze in contact en ondernemen we veel leuke dingen samen. Noam is half Amerikaans en half Israëliësch en Joods. Nadat zijn ouders gescheiden zijn woont hij van zijn twaalfde tot zijn zeventiende bij zijn vader in Californië. Als een van de weinige jongeren hoefde hij en Tamar omdat ze fysiek afgekeurd waren niet het leger in en kon hij na een jaar civiele dienst aan het werk. In eerste instantie ging hij werken om te sparen voor een studie maar inmiddels heeft hij een goede baan in de ICT gevonden en denkt hij dat studeren daarnaast ook niet echt iets voor hem is. Hij omschrijft zichzelf als een computer nerd en samen kunnen we dan ook heerlijke nerd grappen maken over Harry Potter en Star Wars. Daarnaast noemt hij zichzelf een open persoon die heel graag wil leren van andere mensen en andere culturen. Iets wat ook duidelijk blijkt uit de manier waarop hij geïnteresseerd is mij als persoon, maar ook in mijn onderzoek.

Tamar is een jonge vrouw die zoekende is naar de studie die ze wil gaan doen en ook wel zoekende is naar haar plek binnen Israël. Ze ziet hoe haar vriendinnen opgeslokt worden door deze propaganda machine van het leger. Ze probeert een kritische houding te hebben tegenover haar land, maar aan de andere kant is het wel echt haar land. Ze ziet bijvoorbeeld absoluut het belang van een groot en sterk leger voor de bescherming van haar staat. Aan de andere kant ziet ze ook dat het leger geen idee heeft wat ze met alle mensen aan moeten en snapt ze niet dat iedereen dit dus per se moet doen. Er zijn toch ook andere manieren om het land te dienen?

Noa (24) was het enige contact dat ik had in Jeruzalem toen ik er naar toe vertrok. Een gezamenlijke Nederlandse kennis had ons via facebook in contact gebracht en zodra ik in Jeruzalem

aankwam werd ik met open armen door haar en haar vriendin, Shira (24) ontvangen. Noa is een warme, lieve en gastvrije jonge vrouw. Gelukkig konden we het goed met elkaar vinden en namen ze me overal mee op sleeptouw zodat ik binnen de kortste keren een behoorlijk netwerk had opgebouwd. Noa zit in haar eerste jaar van de bachelor economie en filosofie. Omdat ze overtuigd pacifistisch is en dit kon aantonen heeft Noa niet gediend in het leger. Wel heeft ze twee jaar in een bejaardentehuis gewerkt om daar haar sociale dienstplicht te doen. Iets waar ze heilig in gelooft, iedereen moet iets bijdragen aan de samenleving. Shira vertrouwt mij al snel toe dat Noa vaak te lief is en dat dit iets is waar ze aan moet werken. Iets waar we daarna altijd grappen over maken.

Shira zit in haar eerste jaar van de kunstopleiding en is iets stiller en introverter dan Noa. Shira is in tegenstelling tot Noa wel het leger in geweest en heeft een plekje weten te bemachtigen bij de inlichtingen dienst, dit is iets op trots op te zijn want daar komen alleen de aller slimste terecht.

Sarah (29) is sociaal pedagogisch hulpverlener en werkt bij de Israëlische jeugdzorg. Ze beschouwd zichzelf als een linkse politieke activist en gaat regelmatig naar links georiënteerde demonstraties. Veel van haar vrienden zijn ook links georiënteerd en ze ziet hoe die om haar heen vertrekken naar het buitenland of naar Tel Aviv. Heel bewust is haar keuze om in Jeruzalem te blijven, ze houdt van de stad en wil niet 'dat de stad in handen valt van de racisten en gelovigen'. Wel is ze heel terughoudend met het geven van haar mening in het openbaar. Ze heeft regelmatig negatieve reacties gehad en is tijdens demonstraties wel eens uitgescholden als landverraadster en bekogeld met eieren. Toch blijft ze positief, volgens haar is er iets aan het veranderen in de stad. Sarah vertelt bijvoorbeeld heel trots over de elk jaar groeiende gay parade, die niet zoals in Amsterdam een groot roze feest is, maar een serieuze vraag om rechten voor homoseksuelen.

Amit (29) is een serieuze jonge die weinig vertrouwen heeft in de Israëlische staat. Net als Sarah beschouwd hij zichzelf als links, al houd hij zich ver van politiek. Hij heeft Azië-studies gestudeerd en is verliefd op Iran en de Perzische cultuur. Hij noemt zichzelf een boeddhist en doet aan yoga. Na het afronden van zijn studie is hij gaan werken in de toerisme bij een bekend hostel in Jeruzalem. De laatste jaren is hij zich steeds verder gaan afzonderen van de Israëlische regering en een gedeelte van het Israëlische volk. De verrechtsing van de Israëlisch samenleving jaagt hem nu het land uit. Per 1 juni is hij aan het reizen door Azië om zich uiteindelijk hopelijk in Tajikistan te vestigen en daar zelf een klein reisbureau op te richten.

Uri (24) is een Argentijnse Joodse Israëliër die drie jaar geleden naar Israël is gemigreerd om gebruik te maken van het terug kom recht voor Joden. Hij studeert internationale betrekkingen en politicologie aan de Hebreeuwse Universiteit in Jeruzalem. Uri komt uit een traditionele Joodse gemeenschap in Argentinië, maar is niet heel religieus. Zijn religieuze overtuiging kwam pas later. In de puberteit vond hij in het Joodse geloof de antwoorden op levenskwesties. Daarna kwam steeds

meer het gevoel op dat om het Joodse geloof vol overtuiging te volgen, hij niet in Argentinië kon blijven. Zijn connectie met het Joodse geloof en de Israëliërs staat zit ontzettend diep. Rond de Memorial dagen voelde ik en zag ik de emotie en verdriet in zijn ogen. Uri is ambitieus en wil graag via zijn studie uiteindelijk de politiek in om zo Israël tot een betere staat te maken. Daarnaast is Uri actief als vrijwilliger in verschillende organisaties. Op donderdag avond bijvoorbeeld helpt hij de oude mannen op de markt met het opruimen van het afval. Net als veel andere jongeren is Uri ook geïnteresseerd in de kijk van mij als buitenstaander op Israël en wil hij heel graag weten hoe de Palestijnen die ik geïnterviewd heb denken over Israël en het conflict.

Adna is een mooie, vrolijke Arabisch Israëliërs jonge vrouw van 19, die accountancy en economie studeert aan de Hebreeuwse Universiteit van Jeruzalem en die ik leer kennen via een gemeenschappelijke vriend. Haar ouders zijn Palestijnen die na het uitroepen van de Israëliërs onafhankelijkheid in Israël zijn blijven wonen. Ook al wonen ze in een Arabische stad, ze sluiten zich niet af van de Israëliërs samenleving. Ze is opgevoed door haar ouders met een mengeling van de Arabische cultuur en de Israëliërs cultuur. Ze vertelt dat haar vader behoorlijk beïnvloed is door de Israëliërs normen en waarden en andere westerse samenlevingen.

## Hoofdstuk 2: Pesach

Pesach, het belangrijkste feest voor de Joden waarbij ze vieren dat de Joden bevrijd werden van de slavernij in Egypte door Mozes, lijkt op het eerste gezicht een traditioneel religieuze feest, wat net als kerst ook door atheïstische gezinnen gevierd wordt. Pesach duurt officieel een week, van maandag veertien april tot maandag eenentwintig april, maar vooral de eerste avond wordt vaak traditioneel gevierd.

Ik was voor Pesach uitgenodigd bij de ouders van Noa en werd onthaald als vierde dochter. Haar ouders gaven een groot familie Pesach diner. Noa's familie is atheïstisch maar viert, zoals veel atheïstische Nederlandse gezinnen kerstmis vieren, wel een redelijk traditionele Pesach avond. Voor mij voelde het net als eerste kerstdag, maar dan in de zomer. Noa's vader nam uitgebreid de tijd om mij uitleg te geven over de tradities van het diner, ook al wist hij zelf ook niet alles meer en moest google er aan te pas komen. Voor het diner wordt uit een speciaal boekje het verhaal van Pesach verteld. Maar aangezien iedereen heel veel honger had, gingen we er extra snel doorheen. De oudste zus van Noa had de traditionele taak van het gezin gekregen om te bedenken hoe het vertellen van het verhaal minder saai gemaakt kon worden. In de voorleesboekje van alle aanwezige had zij relevante mopjes opgenomen. De moppen sloegen of op het verhaal of op het Joodse volk en als je een mop vond moest je die voorlezen. Zo kwam ook Noa aan de beurt; *“A Jewish man is looking for a parking spot in Jerusalem. He ask God, please give me a parking spot and I will keep Shabbat forever. At the moment that he ask God this, another car drives away and a spot comes free. The man opens his window and tells to the sky; no need anymore, I already found one.”*

Toch wordt het mij langzaam duidelijk dat Pesach ook veel irritaties oproept bij veel jongeren. Ondanks dat het een belangrijk familiefeest is vinden veel van mijn atheïstische informanten het belachelijk dat je twee weken lang nergens brood, pasta en bier kan vinden. Tamar is nog steeds geïrriteerd over het feit dat haar moeder twee jaar geleden niet eens het normale hondenvoer voor hun hond mocht kopen. *“It is a dog, he does not even know what Pesach is.”* Hier ontstaat wrijving tussen het Joodse geloof, en de Israëliëse identiteit. Waar overlappen deze en waar moeten deze gescheiden worden? En wat betekend dit voor minderheden in de samenleving?

### 2.1 Uitsluiting door insluiting

*“The man only studies the Thora, the woman only takes care of the children, they have always more than six children, never contribute anything for the community and live from my tax money.”* Klaagt Noam over hoe oneerlijk het is dat ultraorthodoxe Joodse families leven van geld van de overheid

zodat de man fulltime de Thora kan bestuderen. Hoewel Israël een westerse democratische natie is, is deze niet inclusief voor al haar inwoners. Andere landen, wetenschappers en mensenrechtenorganisaties zetten regelmatig kritische kanttekeningen bij wetten in Israël die hinderlijk kunnen zijn voor minderheden of zelfs discriminerend ingezet kunnen worden. Voor Joden, religieus of niet, is het bijvoorbeeld altijd mogelijk om te emigreren naar Israël, terwijl er nog miljoenen Palestijnse vluchtelingen leven in kampen in Jordanië en Libanon die geen kans krijgen om terug te keren naar hun geboortegrond, die volgens internationale verdragen meer recht op terugkomst hebben. Palestijnen krijgen op meerdere manieren te maken met uitsluiting, de afscheidingsmuur, die Oost-Jeruzalem en de rest van Israël van de Westelijke Jordaanoever scheidt, vormt daarbij het grootste onrechtmatige maatregel. Wanneer ik met de NGO gesprekken voor met het Palestijnse ministerie van landbouw wordt het mij pas echt duidelijk wat deze muur voor de hele bevolking betekend. *“How can we cultivate enough food for all the Palestine people when the wall separates farmers from their land and or water. We cannot make a policy for that!”* De afscheidingsmuur of omheining zoals de Israëliërs het noemen zorgt ervoor dat hele dorpen uit hun huizen verjaagd worden, families gescheiden worden van hun landbouw grond en waterbronnen in de handen van Israëliërs vallen. Daarnaast mogen Palestijnen in het bezette Oost-Jeruzalem geen nieuwe huizen meer bouwen terwijl er de afgelopen jaren hele Joodse wijken in Oost-Jeruzalem ontstaan zijn.

Uiteindelijk veroorzaakt het feit dat Israël een Joodse staat is de grootste uitsluiting van minderheidsgroepen. Hierdoor worden niet-Joodse inwoners nooit als volledige burgers van Israël gezien. *“Every university has a special studentday. That is the day that all the students on the university can celebrate that we are able to study. At this university (the Hebrew university in Jerusalem), this day is on the same day as Jerusalem day. Which is for the Jews a happy day because they own Jerusalem now, but for the Palestinians it is a day where we mourn for the loss of Jerusalem. They only plan this on the same day, so that they know that we are not able to celebrate.”* vertelt Adna. Ondanks dat ze op papier vaak dezelfde rechten hebben, voelt dit voor de minderheden vaak niet zo. De moderne natie-staat belooft politieke participatie, gelijkheid voor de wet en bescherming tegen arbitrair gebruik van staatsmacht, waardigheid voor de zwakkeren en de armen en sociale gerechtigheid en veiligheid, dit is echter alleen voorbestemd voor diegenen die beschouwd worden als echt leden van de natie-staat (Wimmer 2012). Israël lost deze belofte als moderne natie-staat in, maar wel alleen voor de Joodse inwoners, waardoor niet-Joodse inwoners juist buiten de grenzen van de natie-staat vallen. Ochs (2011) beargumenteert in *Security & Suspicion*, waarin ze het dagelijks leven in Israël beschrijft tijdens de tweede intifada, net als Wimmer (2002) dat de Israëlische natie-staat inclusief is voor haar burgers maar exclusief is voor de mensen die hier net

buiten vallen. “Palestinians displaced in the 1948 war but remaining in areas that became Israel are Israeli citizens, carry blue ID-cards, and have civil and political rights in Israel, but never received the same rights as Jewish citizens of Israel.” (Ochs 2011: 25).

## 2.2 Identitypolitics en Secularisme

In een staat zoals Israël met veel minderheidsgroepen zou *identitypolitics* moeten zorgen voor aandacht voor de rechten van minderheden. Minderheidsgroepen kunnen via *identitypolitics* op verschillende manieren om hun rechten vragen, van het eisen van een eigen staat tot het krijgen van groepsrechten (Kymlicka 1995). Het doel van deze *identitypolitics* is dat minderheidsgroepen dezelfde rechten en kansen hebben als de meerderheid, maar moeten er daarnaast ook voor zorgen dat de minderheden de mogelijkheid krijgen om hun eigen identiteit uit te dragen en te beschermen. Israël is naast een multireligieuze staat, met Joden, Moslims, Christenen en atheïsten, ook een multi-etnische staat die zowel te maken heeft met nationale minderheden, namelijk de Palestijnen, die streven naar autonomie en poly-etnische minderheden zoals bijvoorbeeld de Druzen, Bedoeïenen en Palestijnse Arabieren die willen integreren in de Israëlische samenleving. Ondanks de discriminatie beschreven hierboven is het echter niet zo dat Israël minderheden helemaal geen groepsrechten geeft. Israël erkent dat ze een multi-etnisch en multireligieus land is en geeft verschillende minderheden groepsrechten bijvoorbeeld via positieve discriminatie. Zo zijn de Arabieren niet verplicht om te dienen in het leger. Iets waar Adna, een Arabische Israëlische, blij mee is. “*How can I fight in the Israeli army if they fight against my family in Palestina.*”

Een andere vorm van het geven van groepsrechten, in dit geval aan religieuze minderheden is via secularisme. Verschillende vormen van secularisme worden vaak gebruikt door natie-staten om religieuze minderheden gelijke rechten te geven binnen een land. Dobbelaere (1999, 232), defineert in het artikel ‘Towards an Integrated Perspective of the Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization’, secularisatie als; “the process by which the overarching and transcendent religious system of old is being reduced in a modern functionally differentiated society to a subsystem alongside other subsystems, losing in this process its overarching claims over the other subsystems.” Secularisatie ligt voor veel staten aan de grond van hun beleid met betrekking tot religieuze minderheden en atheïsten en betekent dat religie gescheiden wordt van zowel de staat als de publieke ruimte en terug gedrongen wordt naar de privé sfeer. Ondanks dat natie-staten verschillende vormen van secularisme nog steeds volop gebruiken wordt het secularisme in de sociale wetenschap door zowel Asad (2003) als Modood (2007) weerlegt. In theorie zorgt de scheiding van de kerk en staat namelijk voor een neutrale publieke ruimte waarin iedereen gelijk is en gelijke rechten heeft. Modood (2007) en Asad (2003) beargumenteren echter beiden dat deze

neutrale publieke ruimte niet bestaat omdat de inrichting van de staat en de (grond)wetten gebaseerd zijn op een bepaalde culturele en religieuze achtergrond, waardoor etnische en religieuze minderheden altijd enigszins achter gesteld worden. Ook de privatisering van religie naar de privé sfeer stelt volgens Asad (2003) sommige religies achter die hun religie juist in de publieke sfeer moeten uiten. Zo is bijvoorbeeld het dragen van hoofddoeken voor moslima en de tulband voor Sikh mannen juist nodig in de publiek ruimte en de baarden van orthodoxe joden kunnen ook niet uitsluitend privé gedragen worden.

Toch kan ‘modern’ secularisme volgens Modood (2007) wel een bijdragen leveren aan een multireligieuze moderne natie-staat, niet door middel van scheiding van kerk en staat maar juist door pluralistische integratie in instituten. “This institutional integration approach can then be used as a basis for including Islam into the institutional framework of the state, using the historical accommodation between state and church as a basis for negotiations in order to achieve consensual resolutions consistent with equality and justice.” Juist omdat de scheiding van religie en staat dus niet bestaat, zouden zoveel mogelijk geloven inclusief gemaakt moeten worden via instituten. Door hierover te blijven onderhandelen zouden alle religieuze minderheden mee moeten kunnen doen in de maatschappij (Modood 2007). In Israël is momenteel weinig sprake van scheiding van religie en staat, er is echter wel vergaande vrijheid voor alle religies als het gaat om huwelijk, eigen scholen en beheer over religieuze eigendommen en instellingen. Daarnaast zijn religieuze minderheden vertegenwoordigd in het parlement en kunnen dus tot op zekere hoogte meedoen aan de onderhandelingen. Je zou dus kunnen zeggen dat Israël in eerste instantie het “moderne secularisme” van Modood (2007) volgt waarbij via pluralistische integratie in instituten er een multireligieuze natie-staat ontstaat.

Veel van mijn atheïstische informanten vinden dan ook dat religie in zijn algemeenheid, en niet perse één religie, te veel macht heeft in Israël. *“I think it would be good to have more separation between the state and religion, because as a gay person and atheist I am not even able to get married. I don’t think that religion should have less right, but at least as an atheist I would like to have the same rights.”* Vertelt Noa. Het is bijvoorbeeld alleen mogelijk om te trouwen voor de synagoge of andere religieuze instelling en niet voor de staat. Dit betekent dus dat mensen die voor de staat willen trouwen, of volgens andere tradities in het buitenland hun officiële bruiloft voor de wet moeten doen. In het gehele land word je omringt door religie, er zijn geen winkels open op zaterdag en de bussen rijden niet, het land kent voornamelijk religieus toerisme en een heleboel van mijn informanten klagen dat ze last hebben van religieuze wetten. Noa stelt voor dat de traditionele wetten moeten blijven bestaan voor de mensen die er gebruik van willen maken en dat er daarnaast ook meer een liberale wetgeving komt. *“I have a lot of respect for the Jewish religion, and I would*

*like Israel to stay a Jewish country with a Jewish tradition. But the society should be less religious than it is right now. We should keep Sabbath during big holidays like Pesach, but not every weekend. People who want to keep Sabbath can still do that, but not the whole society has to do that.*” Vind Noam. Ondanks dat ze zeggen last te hebben van religieuze wetten en aan de ene kant een meer liberale wetgeving zouden zien, willen ook David, Rachel en Daniel graag dat de belangrijkste Joodse tradities binnen de wet beschermd blijven. Het belangrijkste is dat er respect is voor het Jodendom binnen de wet en dat er iets overblijft van de tradities en dat het Jodendom op een manier verbonden blijft aan de Israëliische staat. Veel jongeren zouden dus graag meer scheiding van religie en de staat willen in de wet, maar aan de andere kant willen ze ook dat Israël via bepaalde religieuze tradities wel verbonden blijft aan het Joodse geloof. Hierdoor wekt de regelgeving rond om Pesach irritatie op, terwijl de jongeren de feestdag zelf als erg belangrijk beschouwen voor hun identiteit.

Naast een grote groep atheïstische Israëliërs is er, vooral in Jeruzalem, ook een grote gemeenschap van religieuze jongeren waar niet alleen de tradities van het geloof maar ook het geloof en God zelf belangrijk voor is. Voor Uri, Daniel en Adi staat heel hun leven in het teken van God en religie. Dit is iets wat zowel Uri als Adi pas de laatste jaren zijn gaan ontdekken. Beiden hebben om die reden hun oude leven met familie en vrienden achter gelaten in Argentinië en zijn geëmigreerd naar Israël, omdat ze beiden hun joodse toekomst in Israël zagen. Uri ziet Israël als de enige plek waar hij optimaal zijn religie en God kan volgen. In niet Joodse landen, zoals bijvoorbeeld in Argentinië, moet je toch gedeeltelijk integreren in de Argentijnse samenleving wat het moeilijk maakt om bijvoorbeeld belangrijke feestdagen echt volgens de Joodse wetten te vieren. Daarom gelooft Uri ook dat het heel belangrijk is om met alle Joden samen te leven in een natie.

*“I don’t like the way the government pushes religion in my face! Religion should be something between a person and god, private or in a synagogue, but the state has nothing to do with it! It makes me angry that they interfere in such way in my live and that so many people just except this is unbelievable.”* Sarah maakt zich behoorlijk kwaad over het gebrek aan scheiding van religie in staat in haar land. Sarah en Amit zouden dit in de toekomst graag zien veranderen en een volledige scheiding van religie en de staat zien. Dit zodat iedereen dezelfde rechten heeft, niemand ‘last’ heeft van de religie van anderen, en iedereen elkaars religie kan respecteren. Amit en Sarah zijn echter een duidelijke minderheid in het land waarvan de mening ook niet altijd gewaardeerd wordt door andere Israëliërs. *“I don’t tell my colleges exactly what I think, because they would definitely find me a trader of the Jewish state,”* lichtt Sarah nog toe.

De laatste jaren is er wel meer discussie over de scheiding tussen religie en de staat in de Knesset en de maatschappij ontstaan. De macht die religie had is niet langer meer vanzelfsprekend,



en ook Uri erkent dat dit een huidig probleem is waar een oplossing voor gevonden moet worden. *“We are a Jewish state, but also a modern democratic country. So that gives sometimes some tensions, but we try to find a good solution for everyone, for atheist and other religions, but in the end we are a Jewish state”*. Tot voor kort hoefde ultraorthodoxe joden bijvoorbeeld niet het leger in omdat ze zo al hun tijd konden besteden aan het bestuderen van de Thora en het geloof. Hier kwam echter steeds meer protest tegen vanuit vooral de linkse hoek. Waarom moet iedereen twee of drie jaar van zijn leven opofferen voor de natie om vervolgens daarna nog jaarlijks opgeroepen te worden tijdens een crisis, terwijl ultraorthodoxe joden dit niet hoeven? Ondanks het vele en grootste protest van de orthodoxe joden, is de wet in maart 2014 toch aangenomen. Noa, die links georiënteerd is, zegt hierover; *“I think that everybody should do something for their country. I don’t really care about the army, I just care about people doing things for their country, while not the country but society! But the way the procedure went could have been better and more respectful for the orthodox Jews.”* Ook nu komt het respect voor het Joodse geloof weer naar boven. Ondanks dat er een grote groep atheïstische jongeren is die last heeft van de religieuze wetten, is een volledige scheiding van religie en staat niet wat ze willen, hiervoor is de Joodse identiteit, zoals zal blijken uit het volgende hoofdstuk te belangrijk voor de jongeren.

### Hoofdstuk 3: Independence day

Blij kijk ik om mij heen als ik op maandagavond vijf mei door de hoofdstraat van West-Jeruzalem loop. Overal op straat zie ik mensen gekleed in het blauw wit, de kleuren van de Israëlische vlag. Er worden spullen op straat verkocht, her en der staat een podium met een live band of een DJ en mensen dansen op straat. Opgewonden zeg ik tegen mijn vrienden Noam en Tamar dat dit feestje dezelfde sfeer heeft als Koninginnennacht. Aangezien Koninginnennacht, of nu Koningsnacht een van mijn lievelingsfeesten is en ik het gemist heb stort ik mij met mijn vrienden in het feestgedrang. Tot ik mij midden in een lekker hitje herinner wat Adna mij twee dagen geleden vertelde. Adna heeft Palestijnse roots maar is geboren en opgegroeid in een Arabische stad in Israël. Ze vertelt mij op het terras van de lunchbar van de universiteit dat zei ook graag Onafhankelijkheidsdag zou willen vieren. Ze voelt zich daar echter niet goed bij omdat ze zich als niet-Joodse inwoner van Israël niet kan identificeren met de Joodse nationale symboliek zoals de David ster in de vlag en het feit dat Israel zichzelf een Joodse staat noemt. *“That is for me the biggest problem why I cannot identify myself completely with Israel. How can I feel at home in a country whose name it bears, a Jewish state while I am a Moslim? It is ridiculous when you think about it, Israel is the only country for a particular ethnicity.”* Misschien is het toch niet voor iedereen een mooi feest.

Pesach maakte voor mij duidelijk dat het Jodendom voor veel Israëliërs nog erg belangrijk is, ook al zijn ze zelf atheïstisch. *Independence day* was voor mij een nieuw stukje in de puzzel, hier wordt het mij echt duidelijk hoe belangrijk de Joodse identiteit in Israël is. Dit valt onder anderen te zien aan hoe belangrijk het onafhankelijkheidsfeest is voor de Joodse Israëlische jongeren, het betekent de viering van het bestaan van een staat die hen als Joden inclusief maakt, na eeuwen van uitsluiting en vervolging. Het is voor de Joodse jongeren dus meer dan alleen een goede gelegenheid om op straat feest te vieren en een leuke avond te hebben, ze vinden het ook heel belangrijk om het bestaan van de Joodse Israëlische staat te vieren. Een plek waar ze altijd welkom zijn, waar ze niet gediscrimineerd worden of vervolgd wegens hun Joodse etniciteit. Terwijl het feest mij ook duidelijk maakt hoe pijnlijk de bewustwording van uitsluiting is die het voor Adna betekent.

#### 3.1 Nationalisme, Cultureel Trauma en Polarisatie

*“We, the Jewish people, are more than just a religion. We have always been a nation and an ethnicity without a state, but just as the France people or the German people we have the right to have a own state.”* Is wat Uri en veel van mijn andere informanten mij keer op keer vertellen. Ze vinden allemaal dat ze, net als alle andere volken op de wereld, volgens de soevereiniteitsrecht recht

hadden op een eigen natie-staat. Het Jodendom verschilt hierin van de andere wereldgeloven, het Christendom, Islam en Boeddhisme volgen een systeem waarbij je onderdeel bent van de religie als je gelooft. In theorie kan je altijd lid worden door te bekeren en er daarna ook altijd weer uit. Dat dit in de sociale werkelijkheid niet zo is komt door componenten als groepsdruk en familiedruk. Bij het Jodendom kun je via bekering, al gaat dit veel moeilijker, lid worden van het Jodendom, maar daarnaast krijg je deze identiteit ook via matrilineale overerving. Als je moeder Joods is, blijf jij dus ook altijd Joods, of je nu wel of niet het geloof beleeft (Webber 1997). Hierdoor heeft het Joodse volk, hoe verspreid ook over de wereld zichzelf altijd als een volk met recht op een natie-staat gezien. Anderson (2006:1) geeft als definitie van een natie; ‘a nation is an imagined political community and imagined as in both inherently and sovereign’. De staat is vervolgens een samenleving met territoriale grenzen die het monopolie op geweld heeft binnen de grenzen van dit gebied in de vorm van een leger en de politie (Gellner 1983:3).

Ideaal gezien zouden de natie en de staat met elkaar overeen moeten komen. Vaak is dit echter niet het geval, zoals ook in Israël, waar naast het Joodse volk ook andere minderheidsgroepen leven. Als de natie en de staat niet met elkaar overeen kunnen komen bij de verschillende etnische of culturele groepen gevoelens van nationalisme ontstaan (Gellner 1983, Anderson 2006). Nationalisme is een breed verspreid fenomeen wat overal op de wereld voorkomt. Gellner (1983, 1) definieert nationalisme als: “Nationalism is primarily a political principle, which holds that the political and the national unit should be congruent. Nationalism as a sentiment, or a movement, can best be defined in terms of this principle. Nationalist sentiment is the feeling of anger aroused by the violation of the principle, or the feeling of satisfaction aroused by its fulfillment. A nationalist movement is one actuated by sentiment of this kind.” Oftewel nationalisme is een ideologie die strijd voert voor een soevereine natie-staat waarbij staat en natie overeenkomen. Het nationalistische gevoel onder Joden, niet alleen in Israël maar ook binnen de diaspora, wordt ook wel Zionisme genoemd. Het Zionisme is het streven naar een eigen Joodse natie-staat op het gebied dat Israël beslaat. Het idee van het Zionisme komt voort uit het oude testament waarin God de Joden Israël als het beloofde land presenteert waar de Joden ooit een veilig thuis zullen hebben (Kelman 1998). In de jaren dertig ontwikkelde dit zich tot de behoefte van het Joodse volk om een eigen moderne, democratische en vrije natie-staat te hebben. In deze ideologie zit een spanning tussen de universele en liberale principes van een moderne natie-staat en een Joodse staat (Kelman 1998). Hieruit zijn het Neo-zionisme, een etnisch religieuze en nationalistische stroming, en het Post-zionisme, een stroming die staat voor een meer kosmopolitische en liberale versie van het zionisme voort gekomen (Kelman 1998 en Ram 2008).

De directe oorzaak voor het ontstaan van nationalistische gevoelens en uiteindelijk conflict is in het geval van het Joodse volk een opgestapeld cultureel trauma (Fearon & Laitin 2000, Eriksen 2002). Voor de Joodse meerderheid in Israël is de eeuwen van vervolging en uitsluiting, met als hoogtepunt de Holocaust en de tweede wereld oorlog het culturele trauma waardoor het Joodse volk in een vicieuze cirkel van polarisatie te recht is gekomen en zich als volk steeds verder afzondert van andere sociale groepen om hen heen. De huidige conflicten met de buurlanden en met de Palestijnen helpen niet mee om deze cirkel te doorbreken en te werken aan het herstel van vertrouwen. Het culturele trauma en gevoelens van angst zorgen ervoor dat de Joden zich alleen begrepen voelen door andere Joden, ze trekken zich terug tot hun 'eigen' groep en hierdoor stopt de communicatie met andere sociale groepen. Zonder communicatie kan er geen begrip zijn voor elkaars situatie, vervolgens ontstaat er weer meer angst voor de 'ander' (Ignatieff 1999)

Op de terug weg, in de auto, na een ontspannen weekend in de Golan Heights met Tamar en Noam vraag ik ze wat zij vinden van de Joodse symbolen in bijvoorbeeld de nationale vlag. Tamar denkt dat het misschien wel goed zou zijn als deze veranderd zouden worden. Ze kan zich goed voorstellen dat het voor minderheidsgroepen in Israël lastig is zich met deze symbolen te identificeren. De heftigheid waarmee Noam reageert schrikken we allebei een beetje van: *“Tamar, how can you so easily say that the Jewish symbols in the national flag should disappear! It is so important that Israel will always be a Jewish country. There should always be one save place for the Jews on the world! Are you forgetting about all the things that happened to the Jewish people? You have never felt the discrimination from abroad as I did when I lived in California. Than it is good to know that there will always be one country that will be save for you as a Jew!”*

Het is mij direct duidelijk dat gevoel van angst en wantrouwen nog altijd diep zit.

De felheid van Noam laat zien dat door de opstapeling van de culturele trauma's door de geschiedenis van het Joodse volk, die altijd bekeken worden door de lens van de slavernij in Egypte in de tijd van Mozes, de Joodse jongeren gericht zijn op hun 'eigen' samenleving. Ze hebben hierdoor weinig vertrouwen in andere niet-joodse samenlevingen. Niet alleen in de Arabische landen, waarmee Israël momenteel een conflict heeft, is er weinig vertrouwen, ook naar Europa wordt altijd met wantrouwen gekeken.

*“Why focuses Europe countries there critics always so much on Israel. Of course I think that it is good that there is critic on human rights situations, but then they have to be consistent about it and punish Russia and China the same way as the punish Israel.”* Is de frustratie van Noa. De Israëlische jongeren hebben al snel het gevoel dat iedereen tegen Israël is, behalve de Verenigde Staten. De

kritiek op Israël van onder andere Europese landen versterkt bij de jongeren het idee dat de Joodse bevolking er altijd alleen voor staat en er niemand die het in moeilijke tijden voor de Joden op zal nemen. Dit is ook de reden dat de jongeren het heel belangrijk vinden dat er een Joodse staat is met een sterk leger waarmee ze zich kunnen verdedigen tegen welke vijand dan ook.

Uri legt mij duidelijk uit waarom het belang van een Joodse staat voor hem zo groot is. *“I left my family and friends to live in the holy land Israel because in Argentina I was not able to be a Jew there. Besides the fact that being a religious Jew and integrate into the Argentine society was not possible in my eyes I felt also discriminated as a Jew. Anti-sentimentism is still alive and the only way to fight that and to never let anything like the holocaust happen again is to have a strong Jews nation, Israel, where all Jews are welcome. That’s why I find it so important that Jews can always immigrate to Israel. I believe that the Jewish culture and traditions can only survive in that way.”*

Over de Joodse geschiedenis van uitsluiting en vervolging heerst niet alleen angst voor het feit dat zoiets op nieuw kan gebeuren, maar ook een groot schuldgevoel. Hoe hebben de Joden het ooit zo ver kunnen laten komen? Waarom hebben ze niet eerder ingegrepen en zich in Israël verzameld om daar een natie af te dwingen? Deze schuldgevoelens zorgen ook voor sterk nationalistisch gevoel. Nu het Joodse volk eindelijk een natie heeft zullen ze het niet meer opgeven. Dit is ook de reden waarom het onafhankelijkheidsfeest voor de meeste jongeren zo’n emotioneel belangrijk feest is.

*“It is not that not Jewish should not be welcome in Israel, or that they should never get the chance to become an Israeli citizen. But to be really honest, I see only Jewish as real Israelis.”* Vertelt Uri mij, als ik hem vraag of ik ooit een echte Israëliër zou kunnen worden. En hoewel ik helemaal geen Israëliër wil worden voelt dit antwoord toch als een pijnlijke afwijzing, de mens als groepsdier vind het nooit leuk om ergens niet bij te mogen horen.

Toch betekent dit niet dat mijn Joodse informanten een staat willen voor enkel Joden, ondanks dat ze een Joods Israëliëse staat heel belangrijk vinden. Ze omschrijven een lid van de Israëliëse staat als iemand die hier geboren is, hier ooit geleefd heeft of graag een onderdeel wil zijn van het land en zich hier cultureel verbonden voelt en als laatste iedereen die Joods is. Het is niet hun intentie om de andere Israëliërs uit te sluiten. Na veiligheid noemen ze allemaal vrijheid van meningsuiting en gelijke rechten voor iedereen als de belangrijkste taak van de overheid om voor zijn burgers te verzorgen. Dat burgerschap er voor veel illegale immigranten niet in zit vinden veel van mijn informanten dan ook schrijnend en het liefst zouden ze, als het mogelijk was, alle illegalen

immigranten de mogelijkheid geven om een respectabel leven te leiden in Israël. Hoewel iedereen dus welkom is in Israël moeten niet-Joodse Israëliërs echter tot op zekere hoogte accepteren en respecteren dat ze in een Joods land leven. Voor Uri is dit heel logisch, toen hij in Argentinië woonden respecteerde hij toch ook dat het een christelijk land is en de rust dag op zondag is en dat er op school Argentijnse geschiedenis geleerd werd? En Adi, een vriendin van Uri voegt hier aan toe; “*Yes, I can understand that not Jewish Israelites would have a problem to identity with our national symbols, but still I think they are important. I grew up in Argentina and there I was as a Jew never welcome. So that is why I think that being a Jewish state and having this symbols are very important.*” De jongeren kunnen zich moeilijk verplaatsen in mensen die dit als een echt probleem zien, vaak vinden ze dat overal wel een probleem van gemaakt kan worden. Anderen groepen hebben toch uiteindelijk dezelfde rechten, daar gaat het toch om? Mensen zouden ook kunnen proberen om een manier te vinden om zich toch met deze symbolen te identificeren volgens Noam in plaats van direct overal tegen te willen zijn. Symbolen kunnen na 66 jaar, zo lang bestaat Israël nu, toch ook meer betekenen dan alleen een identificatie met het Jodendom? Noa is er bijvoorbeeld van overtuigd dat deze symbolen ooit misschien alleen verbonden waren aan het Jodendom maar nu betekenen ze veel meer. Ze staan voor de geschiedenis van Israël en daar behoren meer mensen toe dan alleen Joden.

### **3.2 Collectieve identiteit en essentialisme**

Door de polarisatie van angst en schuldgevoel waar het wantrouwen tussen Joden en minderheden in het land en andere samenlevingen in de rest van de wereld op gebaseerd is, identificeren de meeste Joodse Israëliërs zich met de Joodse *imagined community* in Israël en met de Joodse diaspora en maar weinig met niet-Joodse Israëliërs. Een *imagined community* is volgens Anderson (2006) een *community* waarvan een lid niet alle mede-*community* leden kent of ontmoet maar zich ondanks dat toch verbonden voelt met alle leden binnen deze *community*. Mensen voelen zich verbonden met andere mensen in deze *imagined community* door dat ze een gezamenlijke culturele identiteit delen met elkaar. Deze *imagined community* of collectieve identiteit kan plaats vinden op verschillende niveaus, zoals een familie, sportclub, religieuze of etnische groep (Mi’ari 2009, Eriksen 2002, Anderson 2006).

In de huidige samenlevingen worden collectieve identiteiten gevormd door verschillende componenten of subidentiteiten. Hoe belangrijk een component is, hangt af van sociale factoren, zoals het overheidsbeleid, sociale veranderingen en spanningen met andere collectieve groepen. Deze identiteiten zijn dus naast sociaal geconstrueerd ook dynamisch en veranderlijk. Dit komt ook omdat de sociale componenten van een identiteit en hun regels een product van menselijk handelen en

spreken is (Mi'ari 2009). Zo wordt de Israëlische identiteit gevormd uit een Joodse identiteit, door het delen van een gemeenschappelijke taal, geschiedenis en cultuur. Daarnaast bestaat de Israëlische identiteit uit het gemeenschappelijke geloof, het Jodendom en uit een gemeenschappelijke strijd voor een veilig Israël. De collectieve identiteit veranderde de afgelopen jaren door dat, afhankelijk van de situatie in een gemeenschap, het land en de wereld, verschillende componenten op verschillende momenten belangrijk waren voor de Israëlische identiteit. Identiteiten zijn niet alleen verschillend tussen groepen maar ook binnen groepen (Modood 2007). Hierdoor identificeert ieder individu zich ook op een andere manier met collectieve identiteiten. Adna bijvoorbeeld kan zich als Moslima en Arabier niet identificeren met het Joodse aan de Israëlische identiteit. Dat ze zich gedeeltelijk toch Israëliër voelt, komt omdat ze wel is opgegroeid in Israël en dus naast haar Arabische normen en waarde ook de Israëlische normen en waarden als een onderdeel van haar identiteit beschouwt. Ze voelt zich Israëliër, maar ook Arabier en Moslim. Omdat Israël in conflict is met Palestina is het voor haar moeilijk om deze identiteiten met elkaar te mengen. *“You could say that Palestina is my birthmother and Israel is my adopted mother. I love them both, and if they were not fighting among each other than I would feel so rich, because I could have the best of both worlds. But they are fighting and both want my attention and commitment.”* Als ze mocht kiezen of haar stad in Israël of het toekomstige Palestina zou komen te liggen dan kiest ze toch voor Israël. Hier kan ze, ook al voelt ze zich niet volledig thuis en welkom, beter haar dromen waar maken dan in het huidige Palestina en voelt ze zich uiteindelijk het meeste mee verbonden.

Dat de Joodse-Israëliërs zich identificeren met een Joodse *imagined community* zie je bijvoorbeeld terug in de segregatie tussen Joden en niet-Joden. Vaak wonen ze in verschillende steden en als ze wel in dezelfde stad wonen dan in verschillende wijken. Ze hebben hun eigen scholen, ziekenhuizen en buurthuizen. De universiteit is een plek waar alle groepen samen komen, maar ook daar zie je dat er weinig menging is. Veel van mijn informanten kennen wel Arabieren, maar vaak alleen uit de tijd van het leger en daarna verwateren de contacten weer. Daarnaast zitten in het leger voornamelijk Druzen Arabieren en die zijn redelijk zionistisch georiënteerd. Noam heeft een duidelijke verklaring waarom hij geen Arabische vrienden heeft; *“No, I don't have Moslim or Arabic friends. This is not because I don't want them as friends, but simply because I never met them. On my school where no Arabic kids, in my neighborhood don't live Arabic people and at my job don't work Arabic or Moslim people. I think that having an Arabic friend would enrich my live, but I just don't have them around me.”* Ook al zijn er veel mensen zoals Noam, die best Arabische vrienden zouden willen hebben, door het feit dat de groepen zo gescheiden leven is er weinig communicatie tussen de groepen en zonder communicatie is het moeilijk om een gezamenlijke identiteit te krijgen en de huidige wij-zei cultuur te veranderen.

Als collectieve identiteiten sociaal geconstrueerd zijn, zou het ook mogelijk moeten zijn om boven de etnische of religieuze identiteiten een nationale identiteit te ontwikkelen. Deze identiteit creëert een verbeelde gemeenschap met een gedeelde cultuur, waar mensen loyaal zijn aan de staat, en niet meer alleen aan de leden van hun verwantschapsgroep of dorp (Eriksen 2002: 103). Dat dit in Israël momenteel niet lukt en voor veel mensen de Joodse identiteit ook de Israëliëse identiteit is komt omdat in Israël identiteiten vaak niet dynamisch en veranderlijk zijn. Ondanks dat in de sociale wetenschappen collectieve identiteit gezien wordt als iets geconstrueerd door mensen, zijn er nog veel mensen die een collectieve identiteit opgelegd krijgen. Veel mensen zien een identiteit als een vast construct wat niet veranderlijk is en wat vaak via geboorte en via overerving doorgegeven wordt. Andere termen hiervoor zijn *primordialism* of essentialisme. De polarisatie door culturele trauma's, zoals hierboven beschreven, zorgt ervoor dat de grenzen tussen verschillende collectieve identiteiten in Israël weer heel statisch en scherp worden in plaats van dynamisch en veranderlijk, identiteiten worden weer gezien als *primordialisme* in plaats van als sociaal geconstrueerd. Er is hierin dus een verschil in het maatschappelijke, waar identiteiten inderdaad vaak essentialistisch worden gezien, en het wetenschappelijke debat. Vaak wordt deze kijk op collectieve identiteit door etnopolitieke bewegingen gebruikt. Onder andere door hún politiek blijft het idee bestaan dat identiteit onveranderlijk is (Baumann 1999). Zowel Israëliëse als Arabische politieke benadrukken keer op keer het culturele trauma en stimuleren zo de polarisatie tussen groepen.

*“I am born Jews and cultural and socially I feel like a member of the Jewish society but I don't believe in a god and I am not spiritual.”* Verteld Noa mij. Een essentialistische vorm van identiteit kwam ik veel tegen bij de Joodse jongeren in Israël, ze hechte veel waarde aan hun Joodse identiteit en zien het als iets wat ze meegekregen hebben via hun geboorte, doordat hun moeder Joods is zijn zijzelf ook Joods. En ook voor Noam en Tamar is het Joods zijn belangrijk. *“Yes, I think we would raise our children Jewish. It is important for children to know where they come from and what their history is. Also because the Jewish are so connected with their traditions they survived all this time without a state and with all the discrimination.”* Zoals ook in hoofdstuk twee blijkt hebben ook de atheïstische Joodse-Israëliërs nog steeds een hele sterke verbinding met de Joodse religie die een onderdeel is van de Joodse tradities en cultuur. Ze vinden het belangrijk om de tradities, zoals de belangrijkste feestdagen in eren te houden en door te geven aan hun kinderen en vinden deze tradities ook belangrijk voor hun eigen identiteit. Ze voelen zich nog steeds verbonden met religie op een sociale en culturele manier. Vaak hebben ze dit sterke bewust zijn van hun Joodse identiteit meegekregen in hun opvoeding, niet alleen thuis maar ook op school. De Joodse identiteit als onderdeel van de Israëliëse identiteit is voor hen iets vanzelfsprekends en belangrijks vanuit de geschiedenis en heeft voor hen geen verband met eventuele uitsluiting en discriminatie.



De verhalen van Noam, Tamar, Noa en Uri laten zien hoe de jongeren vast zitten in nationaal discours van een essentialistische Joodse identiteit die sterk gekoppeld is aan de Israëlische nationale identiteit. Dit discours, een geheel van concepten, ideeën en categorieën, is ontstaan door het culturele trauma dat het Joodse volk door de eeuwen heen heeft opgelopen (Foster, 1993). Ondanks dat de jongeren dit zelf niet altijd hebben meegemaakt, zoals Tamar die in Israël opgroeide en dus geen discriminatie of uitsluiting meemaakte, is dit wel het discours en de nationale narratieve waar de jongeren in opgegroeid zijn. Dit wordt versterkt door de media en de overheid die heel nadrukkelijk het discours van angst en onveiligheid jegens andere samenlevingen in stand houden en daarmee ook het belang van een Joodse staat als veilige haven voor het Joodse volk benadrukt. Een groot gedeelte van de media propageert bijvoorbeeld kritiek van andere landen op het beleid in Israël als antisemitisme en benadrukt daarmee dat Israël en het Joodse volk er alleen voor staan. De overheid zorgt er al vroeg voor dat kinderen in aanraking komen met hun geschiedenis. Alle scholen gaan bijvoorbeeld op schoolreis naar het concentratie kamp Auschwitz in Polen om zo te leren over de geschiedenis van het Joodse volk en wat hun is aangedaan tijdens de tweede wereld oorlog en de Holocaust. Door de cultuur van angst, onveiligheid en een gevoel van ‘dit nooit meer’, die op deze manier in stand gehouden wordt is het voor de jongeren lastig om kritisch te zijn op het discours waarin ze leven en om te zien dat dit discours door niet-Joodse Israëlische inwoners als uitsluiting wordt ervaren. Binnen de Israëlisch samenleving is weinig ruimte voor mensen die dit wel doen. Vaak worden deze gezien als landverraders en mensen die niet trouw zijn aan hun cultuur en geschiedenis.

## Hoofdstuk 4: Memorial day

Het is een mooie zondagavond in mei als ik door de straten van Jeruzalem loop naar mijn nieuwe appartement. Op verschillende plaatsen in de stad hangen grote schermen, waar live de uitzending te volgen is van de herdenkingsdienst in Tel Aviv. Op deze *memorialday* worden alle Israëlische slachtoffers herdacht, die gevallen zijn voor Israël in de verschillende oorlogen en conflicten die het jonge land kent. Op pleinen waar de herdenking uitgezonden wordt is het druk, maar voor de rest is de stad verlaten en rustig. De sfeer die er hangt is geladen en verdrietig. Op het plein vlak bij mijn huis blijf ik staan om de rest van de bijeenkomst bij te wonen. Hoewel deze in het Hebreeuws is, kan ik het via de filmpjes en de emotie toch redelijk volgen. Als de ceremonie is afgelopen en het plein langzaam leeg loopt zie ik Uri zitten. Ik loop naar hem toe om gedag te zeggen en zie direct aan zijn ogen en zijn lichaamsuitdrukking dat de ceremonie hem heeft aangegrepen. Hij zegt wel gedag maar het gesprek lijkt niet echt tot hem door te dringen. Als ik even later thuis kom is mijn huisgenoot Amit al aan het koken en zitten er in onze woonkamer een groepje jonge mensen die een alternatieve ceremonie aan het houden zijn. Amit en Harel, de jonge van wie ik de kamer onderverhuur, hebben hun appartement uitgezocht op de centrale ligging en relatief grote, maar toch sfeer volle woonkamer zodat ze er allerlei leuke activiteiten kunnen houden zoals bijvoorbeeld huiskamer concerten maar ook andere bijeenkomsten. Toen een vriend van Amit vroeg of hij in de huiskamer een alternatieve herdenkingsceremonie mocht houden zei Amit dan ook direct ja, hij wil er zelf alleen niks mee te maken hebben. *“I don’t want to have anything to do with the Israeli government. They create this days as memorial day and independence day for propaganda of their policy and to create support for the war against Palestine.”*

*Memorial day* vind plaats zo’n drie weken voor het einde van mijn onderzoek en hier vallen de laatste puzzelstukken in elkaar. *Memorial day* en Amit geven mij het inzicht hoe de staat *identitypolitics* inzet en het culturele trauma versterkt. Ik ga me steeds meer afvragen hoe het komt dat zoveel van mijn informanten hier zo ver in meegaan?

### 4.1 Secularisme als nationalisme

Ondanks dat mijn informanten het Jodendom zien als meer dan een geloof, maar als volk en natie, presenteert de huidige Neo-zionistische regering de Joodse staat wel op grond van religie. *“Judaism is thus deployed as a shield against the formation of an Israeli nation, or of civic nationalism in Israel. Thus, religion is, in Israel, a major political card. Had the state chosen to define the exclusive*

Jewish nation on any grounds other than religious ones, it would have had to deploy an open form of political exclusionism or ethnic racism. Such policies are considered illegitimate by both the international democratic community, and by the majority of the Israeli public. Thus, religion comes to pass as the only ploy—and the last resort—for a demarcation between Jews and “others” in Israel that can be widely presented and accepted as “normal” and “legitimate” in a democratic context. Religion thus enables the state to present itself as both “Jewish and democratic”. (Ram 2008:71)

Religie wordt hier dus gebruikt als etniciteit, waaraan mensen inclusief of exclusief van de natie-staat kunnen zijn en een nationalistische ideologie is de onderliggende gedachten hierachter. Hoewel het Jodendom een zekere etnische component heeft presenteert de regering de staat Israël internationaal als een religieuze staat, omdat dit binnen de internationale gemeenschap nog lichtelijk geaccepteerd kan worden. Ondertussen presenteert de regering het naar het Joodse volk als een Joodse natie-staat, die voor alle etnische joden een veilige haven moet zijn. Een gebrek aan secularisme wordt hier dus ingezet als nationalisme.

In zijn huidige vorm zorgt de staat Israël voor inclusiviteit voor de Joodse Israëliërs en exclusiviteit voor alle niet-Joodse Israëliërs en het meeste voor Palestijnen en Arabieren. De staat is ingericht om hun onderdeel te maken van een democratische staat en burgerschap te geven. De natie-staat Israël is echter voor alle andere religieuze en etnische minderheden en vooral voor Arabische en Palestijnse burgers minder inclusief. Polarisatie en angst zoals beschreven in hoofdstuk twee liggen ten grondslag aan het feit dat Joodse Israëliërs hun Joodse identiteit niet los kunnen zien van de nationale identiteit en ze niet zien hoe de regering deze politiek van identiteit eigenlijk gebruikt voor uitsluiting en rechtvaardiging van het geweld tegen de Palestijnen. *“I don’t like the fence between Israel and the West-Bank, people suffer from it. But without the fence both we and the Palestinians would suffer even more. Because the fence makes sure that there are no bomb attacks anymore and with no bomb attacks there is less violence in Palestine from the Israeli army. So sad enough we need the fence to protect ourselves.”* Vertelt Shira. Bijna alle Israëliërs die ik gesproken heb zien het belang van de afscheidingsmuur tussen Israël en de West-Bank voor hun veiligheid en de veiligheid van het land. Ze zijn allemaal opgegroeid tijdens de golf van geweld in de tweede intifada en zien als een van de belangrijkste taken van de overheid het zorgen voor veiligheid in het land. Ze willen en kunnen vaak door propaganda vervolgens niet zien hoe deze afscheidingsmuur hele dorpen verwoest, landbouw grond inpikt en waterbronnen buiten het bereik van Palestijnen plaatst en dus wel degelijk meer doet dan alleen beide vechtende partijen van elkaar scheiden. Doordat Joodse identiteit voor de meeste inwoners nog steeds belangrijk is, kan de overheid en een groep rechtsere denkers een overheidsbeleid voeren dat zonder dat de Israëliërs het soms door hebben gebaseerd is op uitsluiting en insluiting.

## 4.2 Voorbij de politiek

Miriam Ticktin (2011) beschrijft in haar boek *casualties of care* net als Fassin (2005) een theorie over hoe het morele, en apolitieke van het humanitaire immigratie beleid ingezet wordt binnen het politieke debat. Hiermee bedoelt ze dat het huidige asielsysteem in Frankrijk ingericht is om asielzoekers binnen te laten op grond van hun lijdend lichaam. Deze clausules laten een stukje solidariteit binnen de anders zo strenge immigratiewetgeving zien. Ticktin noemt ze echter ook “armed love” omdat de morele imperatief om iets te doen op een expliciet of impliciet gewelddadige manier wordt beschermd. Hierdoor produceren ze echter ongelijkheid in ras, sekse en geopolitieke afkomst en zijn daarom apolitiek. Dit wordt weergegeven als moralist en humanitaire, het hoort bij de algemene mensenrechten dat je mensen die lijden helpt, de samenleving voelt zich hier goed bij. De regering presenteert dit humanitaire beleid als iets voorbij de politiek, wat ze moraal verplicht zijn om te doen. Ondertussen spelen deze humanitaire clausules (uitzonderlijk apolitiek) echter binnen de achterkamertjespolitiek van het immigratiebeleid in Frankrijk een belangrijke rol en kennen ze vaak onbedoelde consequenties. Het apolitieke is ondertussen gewoon politiek geworden, want het zijn politieke keuzes en sociale facetten die ervoor zorgen wat als apolitiek gezien wordt.

Ochs (2011) gebruikt een inversie van deze analyse in *Security & Suspicion*. Zij beargumenteert dat de Israëlische staat politieke thema's als veiligheid en angst voor 'de ander' inzet als iets apolitieks om het politieke geweld tegen 'de ander' als apolitiek te verantwoorden. Ochs (2011) beargumenteert dat Israëliërs angst en veiligheid zien als iets voorbij de politiek, als iets wat in algemeen belang is. Maatregelen voor veiligheid zijn een vanzelfsprekendheid geworden in een land dat sinds zijn oprichting in conflict is. Volgens Ochs zien mensen daardoor de onderliggende structuren van uitsluiting die het discours van angst en veiligheid reproduceren niet meer. Deze analyse kan ook gemaakt worden op het gebied van *identity politics* in de Israëlische samenleving. Ochs beargumenteert hier dat de politiek van veiligheid, apolitiek gemaakt wordt en ik zou hier aan willen toevoegen dat de politiek van identiteit, apolitiek wordt gemaakt.

Het 'apolitiek' maken van identiteitspolitiek is een strategie van de regering waarbij ze het discours van de Joodse nationale religieuze identiteit inzetten als iets voorbij de politiek en iets vanzelfsprekends. Iets wat niet ter discussie kan staan en wat belachelijk is om ter discussie te zetten. De regering kan dit doen omdat het Joodse volk zoals beschreven in hoofdstuk twee steeds verder in de ban is geraakt van een discours van een essentialistische Joodse identiteit en cultureel trauma. Zowel Neo-Zionistische jongeren als Uri en Adna, als Post-Zionistische jongeren zoals Noa, Shira, Noam en Tamar, zien geen verband tussen de politieke scheiding van religie en de staat en de plek die de Joodse identiteit in neemt binnen de nationale identiteit. Uit de verhalen van Noa, Noam, Shira en Tamar blijkt dit duidelijk, ze zouden alle vier graag totale scheiding van religie en staat willen als

het gaat om bijvoorbeeld openbaar vervoer op zaterdag en het verbod op het kopen van brood in de supermarkt rond Pesach. Daarnaast vinden ze het belachelijk dat er mensen zijn die betaald worden door de overheid om de Thora te besturen, met als argument; ‘Wat heeft de rest van de samenleving daaraan?’ Ze vinden over het algemeen dat religie veel te veel macht heeft in de samenleving en voelen zich daardoor beperkt. Ze willen echter wel heel graag dat Israël een Joodse staat blijft, met Joodse identiteit en traditie en Joodse symbolen en zien vaak niet in dat dit leidt tot uitsluiting en discriminatie van andere groepen in de Israëlische samenleving. De regering voedt dit discours via de media en het onderwijs zodat de vicieuze cirkel van polarisatie in stand blijft. Door het apolitiek maken van de identiteitspolitiek worden ook vormen van nationalisme en uitsluiting apolitiek gemaakt. Die kan de overheid vervolgens weer inzetten om het geweld als veiligheidsmiddel tegen de Palestijnen in te zetten en om niet joodse immigranten uit Afrika buiten de deur te houden.

### **4.3 Polarisation binnen de Joodse *imagined community***

*“I was so relieved that after two years I got my live back from the army, finally not someone who commands me things to do, finally my weekends back. But at the other hand I was very happy that I could give these two years of my live for the safety of Israel and when they ask me to reverse I would go immediately.”* Is wat Shira verteld als ik haar vraag wat ze van haar tijd in het leger vond. En ook Uri en andere informanten bevestigen dat het leger iets is wat erbij hoort; *“You have Uri the soldier and Uri the student, I am both and I am fine with that.”* De vanzelfsprekendheid waarmee de jongeren het leger in gaan, is een van de aanduidingen van de grote solidariteit voor de Israëlische staat. Ouders zijn eerder trots dan bang wanneer hun kinderen het leger in kunnen, zeker als ze daar ook een hoge positie mogen bekleden. En hoewel een heleboel jongeren vooral aan het einde van hun dienstitijd helemaal klaar zijn met het leger zullen ze als ze opgeroepen worden nooit twijfelen en direct weer in dienst treden voor hun land. Het discours van nationalistisch Joods essentialisme als iets voorbij de politiek vraagt om een hoge mate van solidariteit binnen de Israëlische samenleving voor de Israëlische Joodse staat. Solidariteit refereert naar een horizontale, klasse brede relatie die niet eindigt bij mensen van een buurt of een nationaliteit en die ook een relatie creëert met mensen die misschien wel volledige vreemden zijn. Solidariteit vraagt van deze mensen te erkennen dat ze een gezamenlijke interesse hebben, in dit geval voor een veilige, Joodse natie-staat (Gill 2009: 667).

Het verschil tussen solidariteit en een *imagined community* is dat mensen zich bijvoorbeeld wel identificeren met, of een identiteit opgelegd krijgen binnen een *imagined community* zonder dat ze zich daar ook direct solidair mee voelen. Sarah bijvoorbeeld voelt zich wel degelijk verbonden met de Joodse *imagined community*. *“My parents are Jewish, I am also a Jew but I am not agreeing*

*with a Jewish state, that discriminates other people and fight useless wars.*” Zonder dat ze zich solidaire voelt aan de Joodse staat en het Neo-zionisme van de overheid.

Door deze als maar groeiende solidariteit voor een Joods Israël binnen een cirkel van polarisatie is in Israël het einde van een ideologie aangebroken. “One was the end of ideology, the assertion that conventional political distinctions had become irrelevant in the face of the need for a united front against Bolshevism.” (Lash 1969: 64) Lash beschrijft hier hoe politieke ideeën in Amerika van ondergeschikt belang werden aan de nationalistische strijd tegen het communisme. Ideologieën werden opzij gezet om gezamenlijk te kunnen strijden tegen de ‘ander’. In Israël worden de ideologische stromingen van het zionisme, het Post-zionisme en het Neo-zionisme ondergeschikt gemaakt aan de strijd voor een Joodse Israëlische staat en het gevecht tegen de ‘ander’. Hierdoor ontstaat er een cultuur van het *unthinkable*, het wordt binnen de Israëlische cultuur ondenkbaar om buiten dit discours van nationalisme en essentialisme te denken (Lash 1969). “The freedom of American intellectuals as a professional class blinds them to their un-freedom. (...) Since the state exerts so little censorship over the cultural enterprises it subsidizes – since on the contrary it supports basic research, congress for cultural freedom, and various liberal organizations- intellectuals do not see that these activities serve the interests of the state, not the interest of intellect.” (Lash 1969: 98) De jongeren zijn zo verblind door deze cultuur van het ‘ondenkbare’ dat ze niet inzien dat en hoe de regering de politiek van Joodse identiteit inzet voor versteviging van hun eigen macht en het rechtvaardigen van uitsluiting.

Zoals eerder ook al naar voren kwam laat dit echter heel weinig ruimte over voor mensen, binnen de Israëlische samenleving, die wel kritisch buiten de cultuur van het ‘ondenkbare’ kunnen denken. “*It is not easy to be very leftwing in this country, you don’t get much cultural freedom to give your opinion*” vertelt Amit mij. Ook de felheid waarmee Noam Tamar aanvalt in de discussie over de symboliek van de Israëlische staat en het feit dat Sarah niet eerlijk kan zijn over haar mening op haar werk geeft aan dat deze mensen met het geven van hun mening al snel buiten de samenleving worden geplaatst. Volgens Wimmer (2002: 8) komt in- en uitsluiting binnen een natie-staat niet alleen voor via etnische lijnen maar ook via een cultureel compromis waarbij de actoren die een communicatieve ruimte delen het eens worden over bepaalde waarde en over een zinvolle invulling van de sociale samenleving. In Israël is dit huidige culturele compromis gesloten rondom de cultuur van het ‘ondenkbare’. Toby Huff (2003) gaat verder op de theorie van Wimmer en voegt daaraan toe dat als het culturele compromis niet constant onderhandelbaar is aan de ‘onderhandelingstafel’ er dus ook geen neutrale publieke ruimte is waar iedereen veilig zijn mening kan geven en kan zijn wie je wilt zijn zonder buiten de samenleving te komen te staan. De jongeren zoals Sarah en Amit krijgen dus geen ruimte aan de onderhandelingstafel om zo hun plekje binnen de maatschappij te kunnen

verwezenlijken. De jongeren die buiten de cultuur van het 'ondenkbare' staan worden niet alleen buiten de maatschappij geplaatst maar worden net als bijvoorbeeld de Palestijnen ook gezien als vijanden van een veilige Joodse staat en worden dus ook als de 'ander' afgeschilderd. Aan de andere kant vertrouwen Amit en Sarah de overheid niet, ze voelen zich beschaamd en boos over wat de overheid doet in de naam van de staat en dus ook in hun naam. Hierdoor is er een vorm van polarisatie ontstaan binnen de Joodse *imagined community* die de afgelopen jaren alleen maar is versterkt.

## Conclusie

Deze thesis vertelt het verhaal van onder andere Noa, Tamar, Noam, Shira, en Uri, jongeren van mijn leeftijd, die vast houden aan een nationalistisch discours van hun eigen volk, ondanks dat ze geloven in westerse democratische normen en waarden. Het laat zien hoe het kan dat deze jongeren toch een blinde vlek kunnen hebben voor de uitsluiting en geweld binnen dat zelfde land, hun land. Maar het vertelt ook het verhaal van Amit, Sarah en Adna die door dit discours te maken hebben met uitsluiting, onbegrip en discriminatie in hun land.

Dat 'de ander' in de Israëliische staat op sommige facetten wordt buiten gesloten is te verklaren vanuit een vicieuze cirkel van polarisatie die ontstaan is vanuit een opgebouwd cultureel trauma. Door een cultuur van angst in combinatie met de weinige menging tussen Joodse Israëliërs en minderheidsgroepen in Israël identificeren de meeste Joodse Israëliërs zich met de Joodse *imagined community* in Israël en met de Joodse diaspora en maar weinig met niet-Joodse Israëliërs (Anderson 2006). Dat in Israël voor veel mensen de Joodse identiteit ook de Israëliische identiteit is, komt omdat in Israël identiteiten vaak niet dynamisch en veranderlijk zijn en er dus geen nationale identiteit kan ontstaan. Veel mensen zien een identiteit als een vast construct wat niet veranderlijk is en wat vaak via geboorte en via overerving doorgegeven wordt. Andere termen hiervoor zijn *primordialism* of essentialisme. De polarisatie door het culturele trauma in Israël zorgt ervoor dat de Israëliische identiteit niet dynamisch en veranderlijk is en de Joodse identiteit als nationale identiteit in een essentialistische vorm wordt gezien. Hierdoor ontstaat er een nationaal discours van Joods nationalisme en essentialisme.

Dit discours wordt versterkt door de media en overheid die doelbewust de gevoelens van angst en onveiligheid jegens andere samenlevingen in standhouden en daarmee ook het belang van een Joodse staat als veilige haven voor het joodse volk benadrukken. De regering zet bijvoorbeeld religie in om nationalistische doelen te bereiken en het vormen van een nationale Israëliische identiteit tegen te gaan. Het Joodse geloof wordt ingezet door de regering als etniciteit waaraan mensen inclusief of exclusief van de natie-staat kunnen zijn. De regering presenteert de staat Israël internationaal als een religieuze staat, omdat dit binnen de internationale gemeenschap nog lichtelijk geaccepteerd kan worden. Ondertussen presenteert de regering het naar het Joodse volk als een Joodse natie-staat, die voor alle etnische joden een veilige haven moet zijn. Een gebrek aan secularisme wordt hier dus ingezet als nationalisme (Ram 2008). In de woorden van Wimmer (2002) zorgt de huidige vorm van de staat Israël dus eindelijk voor inclusiviteit voor de Joodse Israëliërs. De staat is ingericht om hen onderdeel te maken van een democratische staat en burgerschap te geven. De natie-staat Israël is echter voor alle andere religieuze en etnische minderheden en vooral voor Arabische en Palestijnse burgers minder inclusief.



De Israëlische jongeren maken geen onderscheid tussen de scheiding van religie en de staat en de joodse identiteit als belangrijkste nationale identiteit. Ochs (2011) beargumenteert in haar boek dat Israëliërs angst en veiligheid zien als iets voorbij de politiek. Volgens Ochs (2011) zien mensen daardoor de onderliggende structuren van uitsluiting die het discours van angst en veiligheid reproduceren niet meer. Dit kan ook gezegd worden over de Joodse subidentiteit binnen de Israëlische nationale identiteit. Zowel neo-Zionisten, als Post-zionisten, zien geen verband tussen de politieke scheiding tussen religie en staat en de plek die de Joodse identiteit in neemt binnen de nationale identiteit. Dit komt voort uit de polarisatie en discours van essentialisme en nationalisme voor de Joodse staat. Dit legitimeert echter vormen van nationalisme en uitsluiting die de overheid gebruikt om geweld als veiligheidsmiddel tegen de Palestijnen in te zetten en om niet joodse immigranten uit Afrika buiten de deur te houden. Ochs (2011) beargumenteert hier dat de politiek van veiligheid, a politiek gemaakt wordt en ik zou hier aan willen toevoegen dat de politiek van identiteit, apolitiek wordt gemaakt en als strategie door de overheid ingezet wordt.

Dit valt terug te zien aan het feit dat een groot gedeelte van de atheïstische jongeren die graag totale scheiding van religie en staat willen als het gaat om bijvoorbeeld openbaar vervoer op zaterdag en het verbod op het kopen van brood in de supermarkt. Daarnaast vinden ze het belachelijk dat er mensen zijn die betaald worden door de overheid om de Thora te bestuderen, wat heeft de rest van de samenleving daar aan. Ze vinden over het algemeen dat religie veel te veel macht heeft in de samenleving en voelen zich daardoor beperkt. Ze willen echter wel heel graag dat Israël een Joodse staat blijft, met Joodse symbolen als vorm van identiteit en zien daardoor vaak niet in dat dit voor niet-Joodse inwoners voelt als uitsluiting.

Het discours van nationalisme en Joods essentialisme als iets voorbij de politiek vraagt om een hoge mate van solidariteit binnen de Israëlische samenleving voor de Israëlische Joodse staat. Deze als maar groeiende solidariteit voor een Joods Israël binnen een cirkel van polarisatie zorgt ervoor dan in Israël het einde van de ideologieën is aangebroken. In Israël worden de ideologische stromingen ondergeschikt gemaakt aan de strijd voor een Joodse Israëlische staat en het gevecht tegen de 'ander'. Hierdoor ontstaat er een cultuur van het *unthinkable*, het wordt binnen de Israëlisch cultuur 'ondenkbaar' om buiten dit discours van nationalistisme en essentialisme te denken (Lash 1969). De jongeren zijn zo verblind door deze cultuur van het 'ondenkbare' dat ze niet inzien dat en hoe de regering de politiek van Joodse identiteit inzet voor versteviging van hun eigen macht en het rechtvaardigen van uitsluiting. Dit geeft echter weinig ruimte aan mensen die wel buiten dit discours en deze cultuur denken, zoals Amit en Sarah. Volgens Wimmer (2002: 8) komt in- en uitsluiting binnen een natie-staat niet alleen voor via etnische lijnen maar ook via een cultureel compromis

waarbij de actoren die een communicatieve ruimte delen het eens worden over bepaalde waarde en over een zinvolle invulling van de sociale samenleving.

In Israël is dit huidige culturele compromis gesloten rondom de cultuur van het ‘ondenkbare’ waardoor jongeren zoals Sarah en Amit te maken krijgen met uitsluiting. Toby Huff (2003) gaat verder op de theorie van Wimmer en voegt daaraan toe dat als het culturele compromis niet constant onderhandelbaar is aan de ‘onderhandelingstafel’ er dus ook geen neutrale publieke ruimte is waar iedereen veilig zijn mening kan geven en kan zijn wie je wilt zijn zonder buiten de samenleving te komen te staan. De jongeren zoals Sarah en Amit krijgen geen ruimte aan de onderhandelingstafel om zo hun plekje binnen de maatschappij te kunnen verwezenlijken, sterker nog ze worden gezien als vijanden van de Joodse staat. Hierdoor is er een vorm van polarisatie ontstaan binnen de Joodse *imagined community* die de afgelopen jaren sterk is gegroeid en waarschijnlijk alleen maar blijft groeien de komende jaren.

Het feit dat een groot gedeelte van de Israëliëse jongeren vast zit in de cultuur van het ‘ondenkbare’ blijft een oplossing voor het conflict met de Palestijnen moeilijk. De huidige regering lijkt alles aan te pakken om de cirkel van polarisatie maar niet te doorbreken en op die manier niet naar een oplossing te hoeven zoeken met de Palestijnen. Door de cultuur van het ‘ondenkbare’ zijn de jongeren niet bereid om concessies te maken die nodig zijn voor een eventuele vrede. Het is dus van groot belang dat de Palestijnen, NGO’s, linkse partijen en de internationale gemeenschap deze cultuur van *the unthinkable* proberen te doorbreken. Alleen op die manier is verzoening en later een oplossing mogelijk.

## Literatuurlijst

Anderson, Benedict

2006 *Imagined Communities*. New York: Verso

Allen, Loria

2009 *Martyr bodies in the media: Human rights, aesthetics, and the politics of immediation in the Palestinian intifada*. *American Ethnologist*, 36(1) 161-180

Asad, Talal

2003 *Formations of the secular Christianity, Islam, Modernity*. Stanford: Stanford University Press

Baumann, G.

1999 *Etnicity: Blood or Wine?* In: *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*, Londen: Routledge, pp. 57-68.

Eriksen, Thomas Hylland

2002 *Ethnicity and Nationalism*. London: Pluto Press

Fassin, Didier,

2005 *Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France*, 20(3) 362-387

Fearon, James D. & David D. Laitin

2000 *Violence and the Social Construction on Ethnic Identity*. *International Organisation*, 54(4): 845-877.

Foster, J.

1993 *The argumentative turn in policy analysis and planning*. Durham: Duke University Press.

Gellner, Ernest

1983 *Nations and Nationalism*. New York: Blackwell Publishing

Gill, Lesly

2009 The limits of solidarity: Labor and transnational organizing against Coca-Cola. *American Ethnologist*, 36(4), 667–680.

Huff, Toby

2003 *The Rise of Early Modern Sciences: Islam, China and the West*. Cambridge University Press

Karsh, Efraim

2006 The Long Trail of Islamic Anti-Semitism. *Israel Affairs*, 12(1) 1-12

Lash, Christoffer

1969 *The Agony of the American Left*. London: Andre Deutsch

Ingold, Tim

2013 *Making*. New York: Routledge

Kelman, Herbert C

1998 Israel in Transition from Zionism to Post-Zionism. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 555(1) 46-61

Kymlicka, Will

1995 *Multicultural Citizenship; a Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press

Lassner, Jacob

1990 The Origins of Muslim Attitudes Towards the Jews and Judaism. *Judaism*, 39(4) 494-507

Marcus, G.E.

1995 'Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography'. *Annual review of anthropology* 24 (1): 95-117.

Mi'ari, Mahmoud

2009 Transformation of Collective Identity in Palestine. *Journal of Asian and African Studies*, 44(6): 579–598.

Modood, Tariq

2007 *Multiculturalism*. Cambridge: Polity Press

Morgan, David

1997 *Focusgroups as Qualitative research*. California: Sage Publications, Inc

Ochs, Juliana

2011 *Security & Suspicion: An Ethnography of Everyday Life in Israël*. Pennsylvania: University Press of Pennsylvania

Dobbelaere,

1999 Towards an Integrated Perspective of the Processes Related to the Descriptive Concept of Secularization. *Sociology of Religion*, 60(3), 229-247

Shmueli, Oran

2013 *De Israël-Express: Nationalisme, Veiligheid en Sociale Uitsluiting*. Utrecht: Master Thesis Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Sheper-Hughes, Nancy

1995 The Primacy of the Ethical; Propositions for a Militant Anthropology. *Current Anthropology*, 36(3) 409-440.

Swedenburg, Ted

1989 Occupational Hazards: Palestine Ethnography. *Cultural Anthropologist*, 4(3) 265-272

Ram, Uri

2005 Jerusalem, Tel Aviv and the Bifurcation of Israel. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 19(1-2) 21-33.

Ram, Uri

2008 Why Secularism Fails? Secular Nationalism and Religious Revivalism in Israel. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 21(1-4) 57-73

Robben, Antonius C.G.M. and Jeffrey A. Sluka, eds.,

2012 *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader*. Malden, MA: Blackwell.

Taylor, Charles

1994 *Politics of Recognition, in Multiculturalism*. New Jersey: Princeton University Press

De Walt, Kathleen M. and Billie R. Dewalt,

2011 *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*. Walnut Creek: AltaMira Press.

Webber, Jonathan

1997 Jews and Judaism in contemporary Europe: Religion or ethnic group? *Ethnic and Racial Studies*, 20(2) 257-279

Wimmer, Andreas

2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*. Cambridge University Press